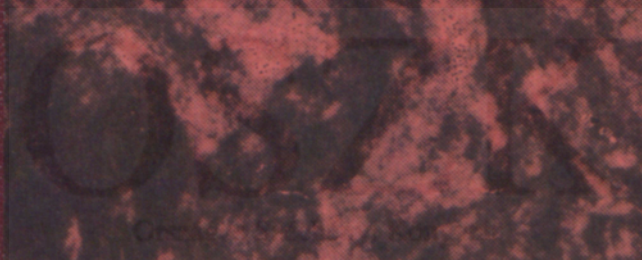


296.998.











296998

# SZÓVIRÁGOK

SZÓLÁSOK, SZÁLLÓIGÉK,  
IDÉZETEK, IDEGEN KÖZMONDÁSOK  
BŐ MAGYARÁZATOKKAL

A MŰVELT KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA  
CSOKORBA KÖTÖTTE

HALLER JENŐ DR  
TANÁR



BUDAPEST, 1926

A SZERZŐ SAJÁTJA



# SZÓVIRÁGOK

SZÓLÁSOK, SZÁLLÓIGÉK,  
IDÉZETEK, IDEGEN KÖZMONDÁSOK  
BŐ MAGYARÁZATOKKAL

A MŰVELT KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA  
CSOKORBA KÖTÖTTE

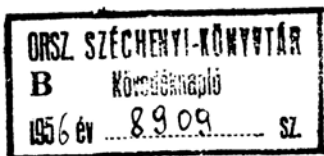
HALLER JENŐ DR  
TANÁR



BUDAPEST, 1926  
A SZERZŐ SAJÁTJA

KAPHATÓ A SZERZŐNÉL  
BUDAPESTEN, VII, ILKA-UTCA 23. SZ. ALATT

Országos Széchényi Könyvtár



A magyar ember kedveli és becézi az esztétikai szépet. A virágot, mint a szépség egyik díszítő elemét, nemcsak muskátlis ablakában és kertjében szereti és ápolja, hanem a holt tárgyakon is megörökíti, hogy az élettelen anyagba életet, mozgást, izlést öntsön. Ezért pl. a pásztor ráfaragja botjára, ostornyelére, belevési tülökből való sőtartójába, ráfesteti ládájára, rávarratja a subájára, tarisznyájára, ráhímezletti ruhájára.

A matyóhímezés csupa kacagó virág. De a magyar még ezzel sem elégszik meg, hanem szóvirágokból hímet varr beszédjére, szónoklataira is. Sőt kedveli a szép sujtást még egyszerű társalgása stílusán is.

Talán csak a latin és görög népnek van annyi szimbóluma és sujtása nyelvén, mint a fejlett izlésű magyarnak, aki tudatosan, művészi érzékkel gyártja a szép mondásokat.

Se szeri, se száma beszédjében a sallangnak és képes kifejezésnek.

(Pl. Keresi a dolog nyitját, — tengelyt akasztani, — dűlőre jutni, — dugába dőlni, — felkapaszkodni az ugorkafára stb.) — Mivel pedig magyar földünk sarja-

déka egyben született szónok is: azért dialektikája a káprázatos szóvirágok, találó kifejezések, „magról köpött” ötletek, színes hasonlatok bélagyöngyével van kihányva, akár a cifraszür a diszítő motívumok pazar ábráival.

Hányszor halljuk köznap beszédben a B) lista „Damokles kardját”, a trianoni béke rideg szakaszainak „Prokrustes ágyát” emlegetni? A külföldi kölcsöntől is irtózunk, mert attól tartunk, hogy „danaida-ajándék” lesz. Némely dolgot nehéz kibogozni, mert afféle „gordiusi csomó”. Más bonyolult ügy megfejtése meg egyszerű, mint „Kolumbus tojása”

Hányszor keresünk „bünbakot”, akire a vizes lepedőt rá fogják teríteni!

Hányan cserélnék „eben gubát”? Hányszor „ég körmünkre a munka”? Hányszor „mond csütörtököt” a tervünk?! Nincs vége-hossza az efféle szólásoknak, szállóigéknek és közmondásoknak.

De vajjon hány embernek áll módjában kinyomozni: mi az a „bünbak”? Honnét ered a „vérszemet kapni” mondás?

Hány ember nem is sejti, mi az a „danaida-ajándék”? vagy hogy ki az a Gordius vagy Damokles? Mindenki pedig nem vehet lexikonokat. De ha vehet is, még akkor sem ér mindig célhoz, mert azok is híjával vannak az efféle adatoknak.

Ezért oly nagyfoku a tájékozatlanság ezen a téren s ezért hallani, hogy a szónokok „stande pe-

dante" emelkednek szólásra s hogy nagy páthosszal Damokles ágyujáról és Kolumbus kardjáról szavalnak (amint magam is hallottam). S ha a hallgatóság e nyelvbottlást nem vette észre, akkor a szónok sok tűszurástól menekül meg, de ha fül-hegyre kapta, akkor a szónoki remekmű gúnykacajba fullad. Egy-egy ilyen önkénytelen vagy tudatos elszólás még az „áldozat” életét is túléli.

Ezért talán nem volt felesleges munka e gyűjteményt közkézre adni.

Míg Tóth Béla hasonló irányu, de a jelen munkától lényegesen elütő műve már jórészt elavult (nem kapható) s inkább idegen talajon mozog: addig ez a könyv nagy súlyt helyez a hazai szólásokra is. Amíg Tóth egészen mellőzi a „mondásokat”, addig én azokat is füzérbe kötöm.

S amíg ő fukarkodik a magyarázatokkal, addig ez a gyűjtemény kiadós, bő fejtegetéseket nyújt.

A nem teljesen iskolázott olvasó sok újdonságra bukkan majd. Szerez régiségtani, nyelvészeti, kultúrtörténeti, bibliai, klasszikai stb. ismeretet.

A művelt ember pedig felfrissíti rég bemohosodott emlékképeit, felidézi ifjúkori tanulmányait s itt-ott esetleg tágítja is majd ismeretkörét.

Művem, azt hiszem, nemcsak szórakoztató, hanem gondolatébresztő és műveltséggyarapító is lesz, hiszen ezt a célt keresi.

Szónokok, diákok, tanulni és tudni vágyó emberek egyaránt hasznát látják.

Ahol ki lehetett nyomozni egy-egy mondás gyökerét, azt igyekeztem kiásni.

Vannak azonban olyan szólások és szállóigék, amelyeknek eredetét a kutatás fáklyafénye sohasem fogja megvilágítani.

Legtöbbször kiforrott és kész eredményeket hozok. De néhol magam is megindulok a nyelvtörténet múltjának tárnáiba, hogy a nyelvemlékek moha alól kibányásszam a valószínű megfejtés hajszálgökeit.

De minden csíráat ma már nem ismerhetünk, mert azok közül sok nagyon régi s a múlt ködébe vész. Mintahogy nem ismerünk minden fűszalat, minden betegséget s minden fővenyszemet sem.

*Sunt certi denique fines.*

Néha a beskatulyázás is bajos, mert több idézet szállóigévé vált s így oda kívánczik. Pl. Magyarország nem volt, hanem lesz; sok az eszkimó, kevés a fóka; non scholae, sed vitae discimus stb. Noha ezek voltaképen idézetek, azért ma mégis szállóigéknek érezzük őket s szinte rájuk akasztjuk a szállóigék címkéjét.

Igyekeztem jót, sokat és hasznosat adni. Ez bizonyára nem mindenütt sikerült. De: *In magnis et voluisse sat est.*

Boldog leszek, ha fáradozásom nem volt „szizi-fuszi munka“.

A jóindulatu tanácsokat hálás köszönettel veszi  
Budapest, 1925, október hó

A SZERZŐ.



# SZÓLÁSOK – SZÁLLÓIGÉK<sup>\*)</sup>

## **A bibliai olajos korsó,**

amely sohasem ürül meg. Illés mondja: „... a liszt és a korsóbeli olaj el nem fogy addig, míg az Úr esőt ad.” (Királyok könyve, I. 17. 14.)

## **Achilles sarka**

valakinek a sebezhető része, gyenge oldala. Achilles: Peleus thessaliai királynak és Thetis Nereidának fia. Noha fiatal még, a Trója alatti harcokban mégis a legvitézebb, Homeros Iliás-ának főhőse. A monda szerint születésekor anyja a Styx vizébe mártotta, hogy teste sebezhetetlenné váljék. Ámde Achilles sarka, amelynél fogva anyja a kisdedet tartotta, nem ért bele a csodás hatású vízbe; ezért itt sebezhető lett. Harcközben később Apollo, Paris képeben, sarkon is lőtte és megölte. Innét e mondás.

---

<sup>\*)</sup> **FORRÁSOK.** Dugonics András: Magyar Példa Beszédék (1820), C. Suetonii Tranquilli: Caesarum XII. vitae, Ballagi M.: Magyar példabeszédék, Tóth B.: Szájrul-szájra, Büchmann: Geflügelte Worte, Szirmay Antal: Hungaria in parabolis (1804), Horatius: Carmina, Eclogae, Ars poetica stb. Zlinszky Aladár: Stilisztika, Melich—Szily: Magyar nyelv, Simonyi Zs.: Magyar Nyelvőr, Vergilius Aeneis-e stb.

## **Ad audiendum verbum regium**

hívni valakit, annyi mint a király elé idézni. De lehet persze más elé is. De akkor a „regium” szó elmarad. Tán I. Ferenc császár idejéből való.

### **A farkas és a bárány meséje vagy esete**

ismétlődik meg mindannyiszor, valahányszor a farkas (az erőszak képviselője) koholt ürüggyel elnyomja a gyengébbet (a bárányt), mint Phaedrus meséjében (Lupus et agnus), ahol a farkas alaptalanul gyanúsítja meg a bárányt, hogy felfalhassa.

### **A fáktól nem látni az erdőt.**

Eredetije Ch. Martin Wielandnál (Geschichte der Abderiten, 1774) így hangzik: Den Wald vor lauter Bäumen nicht sehen.

### **A füle botját se mozgatja.**

Ennek az összevont és így értelmetlen mondatnak teljes alakja ez: Sem a fülét, sem a botját nem mozgatja, vagyis se nem fordul, se nem hallgat oda, ahová kellene.

### **A gordiusi csomót megoldani.**

Értelme: bonyolult ügyet kibogozni. Gordius Frigiának mesebeli királya volt, aki földművescsaládból származott. Ugy lett királlyá, hogy a viszálykodó frigei (phrygiaiak) nem tudtak királyt választani s ezért úgy határoztak, hogy azt választják meg uralkodójukká, aki kocsiján velük szembe jön, amikor Zeus isten temploma

felé mennek. Véletlenül éppen Gordiussal találkoztak, aki ökrösszekerével közeledett. Gordius annyira meg volt hatva a választástól, hogy hálából templomot emelt Zeusnak s ide állította be híressé vált szekerét áldozatul. De szekerének rudját és jármát faháncsral annyira összebogozta, hogy a csomót senki se tudta kioldozni. Már pedig a jósok szerint csak az lehetett Ázsia urává, aki a gordiusi csomót szétzilálja. Nagy Sándor, aki Ázsiát birtokába akarta venni, úgy segített magán, hogy a csomót kardjával egyszerűen kettévágta s ezzel a nehéz problémát megoldotta. (Kr. e. 333.)

### **A Kárpátoktól az Adriáig.**

Ez a frázis hangzott a trianoni béke előtt majd minden szónokunk ajkáról. Ez a szólam, képletesen, egész hazánkat jelezte. Valószínű Garay János (1841) óta használatos. Az ő „Közénekében” t. i. ez a szólam így hangzik: „Kárpátoktól Adriáig zengjen a közének.”

**Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul.**

Értelme: aki valamihez nem ért, abba ne is kottyanjon bele. Tóth Béla szerint Kocsi Sebestyén István debreceni tanár szavajárása.

### **A kutya ugat, a karaván halad.**

E szállóigévé vált mondást nálunk Pulszky Ferenc honosította meg. Akkor használjuk, amikor egy akadémikuskodó egyén az ügyek természetes folyásának fecsegéssel akar gátat vetni.

**Alea iacta est vagy A kocka el van vetve.**

A római tanács Kr. e. 52-ben C. I. Caesartól két légiót elvont, ellenben Pompeius hispániai helytartóságát meghosszabbította. A hatalmára féltékeny Caesar ezért szembeszállt a tanáccsal. Később (49-ben) a szenátus felhívta Caesart, hogy az imperátorságról mondjon le s csapatait küldje szét. Ő erre azt felelte, hogy katonáit csak akkor ereszti szélnek, amikor vetélytársa: Pompeius is. Harcra került tehát a sor. Caesar egy légióval a Rubicon folyóhoz ért. A *Rubicon*t pedig átlépni, a tanács engedélye nélkül és még hozzá fegyveresen, annyit jelentett, mint a haza ellenségeként közeledni Róma ellen. A krónikák szerint Caesar egy egész éjen át tusakodott magával, hogy átlépje-e a Rubicon. Hajnalban végre így kiáltott fel: *Alea iacta est*. És Caesar hatvan nap alatt egész Italiát birtokába vette. Ezt a szállóigét akkor használjuk, amikor egy fontos szándékot tette váltunk fel.

**A mór megtette kötelességét, a mór mehet.**

Német eredetű: Der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, der Mohr kann gehen. (Schiller: „Verschwörung des Fiesco“ című darabjából III. 4.)

**A politika az exigenciák tudománya.**

Kossuth Lajos használta kitétel, mely Széchenyi Istvánnak „Kelet népe” c. munkájára adott „Felelet”-ben fordul elő. A Pesti Napló is idézi (1860) több cikkében.

**Après nous le déluge**

(hadd jöjjön utánunk az özönvíz) értelme: mit törődöm én a következtetésekkel?! A francia marquise de Pompadour (1721–64) mondása.

## A pusztában kiáltó szava

oly szó, amelyre senki se vet ügyet. Bibliai vonatkozásu. Ézsaiásnál: „Kiáltó szó a pusztában.” (XXXV. 3.)

### Ariadne fonala,

vagyis oly fonál, amely kivezet valamely tömkelegből. E szólás innét ered: Athén alapítója Kekrops volt. Utódai közül nevezetes Theseus, Aegaeus fia.

Mint ifju, hajfűrtjeit Delphiben Apollónak áldozta fel. Innen visszatérvén, anyja utasítása szerint egy sziklát emelt fel, mely alá atyja egy kardot és sarukat rejtett el azzal a meghagyással, hogy fia akkor, ha elég erős lesz és a sziklát fel tudja emelni, visszatérhet Athénbe, — addig nem. — Theseus útjában több hirhedt rablótól szabadította meg hazáját. Miután atyja a népnek bemutatta, Theseus a krétai hadjáratba indult, ígérvén, hogy megöli a Minotaurust, ezt a félig bika-, félig emberalaku szörnyet. Az athéniek ugyanis kötelesek voltak ennek a szörnyetegnek minden kilencedik évben szűzeket és ifjakat feláldozni adó fejében. Theseus a Minotaurust a labirintusban meg is ölte s azután ama fonál segítségével, amelyet előzően Mínos leányától, Ariadnétól kapott, a kacsARINGÓS labirintusból (amelyből fonál nélkül nem talált volna ki) kimenekült s Ariadnét magával vitte, akit később Naxos szigetén hűtlenül elhagyott. Theseus elindulásakor Aegaeusnak megígérte, hogy ha győztesen tér vissza, hajójának *fekete* lobogóját *fehérrel* fogja kicserélni. Erről azonban megfedkezett. Atyja látván, hogy fia feketelobogós gályán jön vissza, bánatában egy szikláról a tengerbe ugrott és meghalt (Aegaei-tenger). Utána Theseus lett Attica királya.

### **Archimedesi csavar,**

azaz végtelen csavar. Régimódi vízemelőgép, mely egy végtelen srófból áll s amelyet egy, a csavarral együttesen forgó henger vesz körül. Jókai az *Új földesur* című regényében a véget nem érő zsarolást nevezi archimedesi csavarnak. Itt a zsaroló kalandor Straff nevet visel.

### **Árgusszeme van,**

vagyis olyan éles, amely mindent meglát. A hitregében Argus a tehénne változtatott ló-nak százszemű őre, akit később Mercurius megöl.

### **A rövidebbet húzni**

a sorshúzásnál szokták, amikor hosszabb és rövidebb pálcikák között kell választani; aki a rövidebbet húzza, az rendszeren rosszul jár.

### **Átlépni a Rubicont,**

annyit jelent, mint nagy elhatározásra jutni és cselekedni (l. fentebb: *Alea iacta est*).

### **Audiatur et altera pars!**

Meg kell mindkét felet hallgatni t. i. ítékezés előtt. (Seneca „*Medea*“ II. 2.)

### **A tudomány — hatalom.**

Bacon: *Religious Meditations* (1598) című művéből.

## **Aut Caesar, aut nihil**

(vagy Caesar leszek, vagy — semmi). Borgia Cesare bíboros jelmondata.

## **Ave Caesar, morituri te salutant**

(üdvözlégy császár, a halálba menők üdvözölnek). Így köszöntötték Kr. e. 52-ben Claudius császárt a gladiátorok, amikor a császár a Fucinus taván „tengeri csatát” rendezett. (Suetonius: Claudius élete XXI).

## **Az állam én vagyok,**

magyarul idézzük, noha XIV. Lajos franciául mondta: *l'état c'est moi*. Bár majdnem minden történelmi könyv így hozza, a franciákujabban cáfolják.

## **Az utolsó Mohikán.**

Femmore Cooper amerikai angol író († 1851-ben) „The last of the Mohicans” című regényének címe.

## **Áruló, mint Ephialtes malisi görög,**

aki Thermopylaenél elárulta Leonidas spártai király erősségét Xerxes perzsa királynak (Kr. e. 480.) bevezetvén az ellenséget egy rejtékuton — Leonidas mögé. Az árulót egyik földije felkoncolta.

## **Be, a vörös hadseregbe !**

Egy plakát címe 1919-ből, a kommunizmus idejéből.

## **Bekukkantott, mint Bolond Istók Debrecenbe.**

Dugonics András szerint élt hajdan Léván egy Istók nevű féleszű ember, kinek az volt a bolondsága, hogy évenként egyszer ellátogatott Debrecenbe. De csak a vámkorlátig ment. Ott bekukkantott s azzal visszatért.

## **Békepipát szívni**

= békét kötni. Az északamerikai indiánoknál a békealkudozások alkalmával a törzsfő nagy, hosszú fapipára gyújt és néhány szippantás után átadja a küldöttnek, valamint a törzs előkelőbbjeinek.

## **Bekötötték a koszorúját,**

erkölcsileg eláztatták; képletes kifejezés. Koszorúba kötötték összes vétkei. Régente így mondták: Megkötötték a koszorúját.

## **Bis dat, qui cito dat**

(lat), duplán ad, aki rögtön ad. Publilius Syrus egyik költeményéből. Tulajdonképp így volt: Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.

## **Bojkottálni valakit**

= mellőzni, elszigetelni. E szónak is története van. Élt a XIX. század végén egy Boycott nevű angol kapitány, aki Erne grófnak írországi birtokait kezelte. Ez oly embertelen volt s annyira zsarolta bérlőit és munkásait, hogy azok a társadalomból kiközösítették és megátkozták. Senki se vállalt nála szolgál-



tot, semmit sem adtak el neki és semmit se vettek meg tőle. † 1897-ben. Azóta „boycotting“ a munkás-ság ellenséges viselkedése munkaadójával szemben.

### **Bolygó hollandi,**

aki sohase nyugszik. Egy monda szerint van Staaten holland hajóskapitány ez, aki istentelen életet élt, amiért vezeklésül bolyongania kell a tengereken, fekete hajóján. E rémhajó megjelenése, a babona szerint, veszedelem; azért félnek tőle a hajósok. A bolygó hollandi az irodalomba s a mozivászonra is rákerült. Marryat regényt, Wagner Richárd operát írt róla.

### **Brescia hiénája.**

Vérengzése miatt ezzel a megtisztelő névvel illették az olaszok Julius Haynau osztrák táborszernagyot, aki 1849 április havában a legyőzött Brescia olasz férfait megbotoztatta, nőit megvesszőztette, kilenc polgárt pedig felakasztatott az áprilisi lázadás miatt. 1849 október 6-án pedig az aradi tizenhárom vértanút s még vagy négyszáz ártatlan magyart végeztetett ki. Legyen átkozott emléke!

### **Brutus, te alszol?**

Azok a szavak, melyeket cédulákra írva M. Junius Brutus ülőhelyén, a római szenátusban és a lakása ablakában talált s amelyek mind Caesar meggyilkolására nógatták. Ma is cselekvésre való felhívást jelent.

## **Buridán szamara. Tétovázik, mint Buridán szamara.**

Buridán Jean francia bölcseleő a XIV. században élt. 1350-ben a párizsi egyetemen a filozófiát, a logikát és metafizikát adta elő. *Buridán szamarán* azt a Buridánénál régebbi keletű példát értik, mely szerint egy szamár két teljesen egyforma szénaköteg elé állítva, okvetetlenül éhen pusztulna, mert nem tudna a kettő közt választani. Ebből nem az következik, hogy a „szabad elhatározás” (választás) lehetetlen, hanem az, hogy az akaratnak ahhoz, hogy egyáltalán elhatározásra jusson, egy, a többi oknál erősebb indító okra van szüksége. Művében különben ezt a szamarat hiába keressük, de a habozó emberre ma is azt mondjuk: tétovázik, mint Buridán szamara.

### **Burokban született**

= igen szerencsés. Régi babona, hogy a burokban született a sors kedveltje. A római ügyvédek drágán vették az ilyen burkot, azt hiven, hogy ennek birtokában minden perüket meg fogják nyerni.

### **Búsuljon a ló, elég nagy a feje.**

Pálóczi Horváth Ádám verse.

### **Bünbakot keresni**

= mindenáron bünöst keresni s ha nem leljük, valakire a bünösséget ráfogni. Eredete ez: Mózes szerint az engesztelés napján a zsidók, amíg az áldozás kultusza meg volt náluk, két bakkecskét hoztak áldozatul, melyekre azután a főpap sorsot vetett. Az

egyiket feláldozta Istennek, a másikat meg a pusztába küldte. A pusztába küldött (Azázél) bak azt jelképezi, hogy Isten a zsidóság bűneit elviteti e bak képében messze, a sivatagba. Innen a „bünbak“ elnevezés.

### **Caesar non supra grammaticos,**

a nyelvészeknek a császár se parancsol. Zsigmond a „schisma“ szót nőneműnek vélte s úgy is használta. Ezért kinevették. Ekkor elrendelte, hogy legyen nőnemű. De az tovább is semlegesnemű maradt.

### **Canossát járni,**

a. m. vezekelni. Történeti háttérű mondás, VII. Gergely pápa erősen összetűzött IV. Henrik német császárral, mivel Henrik durván beleavatkozott a pápa jogkörébe. Sőt a császár a tőle elpártolt szász püspököket be is záratta. A harc annyira elfajult, hogy a császár a pápát Wormsban letette, a pápa meg Henriket egyházi átokkal sújtotta. Henrik később mégis megtört és 1077 telén neje és szolgálja kíséretében elindult bocsánatot kérni. A pápa meg Németországba készülvén, a haragos felek Canossában találkoztak. Henrik a vár folyosóin három napig mezitláb vezekelt. Erre a pápa feloldozta az átok alól. A béke azonban nem sokáig tartott s a két nagy ellenfél ismét perbe szállt egymással.

### **Calumniare audacter, semper aliquid haeret,**

csak bátran kell rágalmazni, a rágalomból valami mindig rátapad (a rágalmazottra). Plutarchos írja, hogy Nagy Sándor egy Medius nevű tányérnyalójának szavai ezek.

## Cassandra-jóslat.

Cassandra — Priamus trójai király leánya, aki Apollo Isten szerelmét visszautasította. Apollo ezért azzal büntette meg, hogy felruházta jóslótehetséggel, de úgy, hogy végzetévé váljék, hogy — nem hisznek neki. Cassandra-jóslat tehát olyan jövőmondás, amelyet nem hisznek el. Ma az ifjak a kasszatündéreket csúfolják Cassandrának.

### Caudiumi iga alatt elvonulni,

ez a rómaiaknál nagy megalázás vagy a legyőzetés beismerése volt. Történeti háttere ez: Kr. e. 321-ben Gavius Pontius, a szamnitok vezére a római hadat a caudiumi szorosban körülzárta és megadásra kényszerítette. A rómaiak tehát kénytelenek voltak az ellenfél területét elhagyni, hatszáz túszt hátra hagyni és legyőzetésüknek beismeréseül egy iga (gerenda) alatt, meghajolva elvonulni. Ez a szólás ma is megalázkodást jelent.

### Ceterum censeo Carthaginem esse delendam.

Az idősb Marcus Porcius Catoról írja Plutarchos, hogy Cato a szenátusban Róma ellenségéről, Carthagóról szólván, így szokta beszédét kezdeni: „Különben azt javaslom, hogy Carthagót el kell pusztítani“.

### C'est tout, comme chez nous

(francia, ejtsd: sze tú, komm sé nú). Magyarul: Egészen olyan, mint nálunk. Ma azt mondják: No, ez épen az én esetem. Nolant de Fatouville-nek

„Arlequin, empereur dans la Lune“ című vigjátékából való szólás, melyben a bohóc, aki holdbeli császárnak adja ki magát ama doktor előtt, kinek a leányát el akarja venni, lefesti a holdban lakók életmódját. Valahányszor elmond azután egy-egy ottani élményt, a körülötte állók mindannyiszor azt felelik rá (kilencszer): C'est tout stb.

### **Cherchez la femme!**

(fr. ejtsd : sersé lá fám). Keresd az asszonyt! t. i. mint valami kényes dolog okát. E szólás állítólag Fouché francia rendőrminisztertől származik.

### **Chevalier sans peur et sans reproche**

(fr. ejtsd : svaljé szán pőr e szán röpros) jelentése : félelem és gáncs nélkül való lovag. A középkorban a legkiválóbb hősök megtisztelő címe. Ilyen volt Pierre du Terrail chevalier de; született Bayard várában, 1476-ban († 1524-ben), aki csodás hőstetteket követett el. Így is mondják : „Bayard lovag“, vagyis igazán nemes férfiú.

### **Cine mintye**

(oláh, ejtsd : tyine minte) jelentése : tartsd eszedben ! Fenygető mondás. Akkor használja az oláh, ha a rajta esett sérelmet nem tudja sem elfeledni, sem rögtön megtorolni, hanem alkalomra vár. Jó kai is használja.

### **Cogito, ergo sum,**

(latin) jelentése : gondolkozom, tehát vagyok. Descartes francia bölcseletnek, a független okoskodás alapvetőjének vezérgondolata. Jó kai ezzel kezdi az Uj földesúr című regényét.

## Csak egyszer él az ember

Goethe szavai: Man lebt nur einmal in der Welt.

### Csak egyszer volt Budán kutyavásár,

jelentése, hogy ami valakinek egyszer sikerült, az nem sikerül másnak is, vagy őneki még egyszer. — Hunyadi Mátyás idejéből való szólás. Meséje a következő: Mátyás idejében élt egy bánati gazdag, de kapzsi örmény. Juhait elhajtották a legelőről a török portyázók. A juhász is alig menekült meg körmeik közül hat kuvaszával. Az örmény ezért boszszúból elvette tőle viskóját, hogy kára megtérüljön. A juhásznak nem maradt egyebe hat komondoránál. Gondolt egyet s felhajtotta ebeit Budára. Mátyás észrevette és megtudakolta, hogy miért áll a hat kutya a királyi palota előtt. Mikor palotásai elmesélték neki a juhász gyászos esetét, a király elárvereztette főembereivel a kuvaszokat. Minden eb 100 aranyával kelt el. Így akart szegény emberen segíteni. A juhász boldogan ment haza 600 aranyával, vett házat, nyájat s eldicsekedett szerencséjével. A telhetetlen örmény kapott az eszmén, hamar eladta csordáját s árán egész kutyafalkát vett. Ő is a királyi palota elé vonult. De pórul járt, mert elzavarták, azt mondván neki a pecérek: Hékás, csak egyszer volt Budán kutyavásár. (Galeotto Marzio: Mátyás tettei. Jókai is közölte a „Magyar nép élce” című könyvében).

### Csehül vagy Ebül állunk

= rossz helyzetben vagyunk. Zsigmond király idejéből való († 1437). Bizonyára onnét ered ez a mondás,

hogy Zsigmond 1414-ben a cseh Husz János vallás-  
ujítót máglyán megégettette, a huszita csehek ellen  
pedig irtó hadjáratot vezetett.

### **Cserben (csávában) hagyni valakit**

átvitt értelme: valakit rossz helyzetben hagyni, amely  
esetleg végzetessé lehet ránézve. Eredeti jelentése  
ez: a tímár a bőrt amikor megtisztítja s megfino-  
mítja, cserlugban (csávában) áztatja; de ha a  
bőr tulsokáig marad a maró lében: tönkre megy.

### **Csonka-Magyarország — nem ország, Egész Magyarország mennyország.**

A trianoni béke hatása alatt keletkezett szállóige  
1920-ból.

### **Cunctátoroskodni**

= késlekedni. Qu. Fabius Maximus dictatort Cunctator-  
nak nevezték el kortársai, mert mindig kitért  
Hannibal támadásai elől (Kr. e. 217.) a II. púnhá-  
boru idején. Ma is gúnynév a „Cunctator” szó.

### **Csütörtököt mond a puska.**

Az elsülni nem akaró fegyver kakasa csett-csett  
hangot ad. Átvitt jelentése: csütörtököt akkor  
mond valamely szándék keresztülvitele, ha az  
meghiúsul.

### **Danaida-ajándék**

= vészhozó ajándék. Vergilius Aeneis című époszának  
(II. ének 49.) e sorából: „timeo Danaos et dona

ferentes“ (még az ajándékhozó danaoktól is félek) ered ez a szállóige. Ez ajándék a trójai faló volt, melytől Laokoon trójai pap igen irtózott s amelyet az ellenség ajándékuul hagyott Trója alatt. A faló csakugyan vést hozott, mert tele volt ellenséggel, amely éjjel kimászott a lóból és csellel elfoglalta a várat.

### **Damokles kardja lebeg fölötte,**

mondjuk az olyanra, akinek élete vagy kenyeke állandóan veszedelemben forog. Eredete ez: Az egyik szirakuzai Dionysiosnak, a nagyhatalmu és irigyelt tirannusnak volt egy Damokles nevű tányérnyalója. Ez igen irigyelte gazdájának hatalmát. Dionysios ezt megtudván, Damoklesre ruházta rá minden hatalmát és trónjára ültette. Damokles egyideig jól érezte magát a bíborral bevont trónuson, de amikor észrevette, hogy a trón felett, a mennyezetről gyöngé lószőrre kötött, élesre fent kard (tőr) függ, amely minden percben leszakadhat és koponyájába fúródhatik: hirtelen felugrott és otthagya az irigylésre méltó állást és elszaladt. Így beszéli ezt Cicero (Tuscul. disput. V. 21.), azt akarván bizonyítani, hogy még a látszólag irigylésre méltó hatalmasok élete se rózsás. — Azóta szimbólum lett a Damokles kardja.

### **De gustibus non est disputandum!**

(lat.) Az ízlésről nem kell vitatkozni (mert az különböző).

### **De mortuis nil (nihil), nisi bene**

(lat.) A megholtakról semmit se mondj, vagy csak jót. (Diogenes: Laertius I. 3.)



**De strigis vero, quae non sunt, nulla questio fiat!**

(lat.) A boszorkányok v. lidércek ellen, minthogy ilyenek nincsenek, ne legyen vizsgálat (Decretum Colomanni Regis ab Albrico compilatum; Corpus Juris 57. §).

**De te fabula narratur**

(lat.) Rólad szól a mese. (Horatius: Satirae I. 69.)

**Divide et impera!**

(lat.) Csinálj veszekedést és úgy uralkodjál (főként a nemzetiségeken). XI. Lajos († 1483.) király szavazása. Metternich herceg is ezt az elvet vallotta velünk szemben.

**Dodonai jóslat, vagy Olyan ez a beszéd,  
mint a dodonai jóslat**

(oraculum); homályos, kétértelmű. Dodona Zeus isten temploma és jóslóhelye volt. Epirusban, a Tomaros-hegység tövében állt. Homeros is említi. Papjai (helloi) a tölgyfalombok suttogásából, a szentforrás csobogásából s galambrepülésből mondtak jövőndőt. A dodonai jóslat mindig homályos, többféleképen magyarázható volt, nehogy a papokat hazugságon lehessen érní. (Meyer E: Der Zeus von Dodona.)

**Dögvásra jutni,**

elpusztulni vagy az elpusztulók sorába kerülni. Hajdan a gazda a számadó juhásznak kétfelé hasított pálcát adott. Abból az egyik félhasáb a gazdánál, a másik

meg a pásztornál maradt. A pálca lapos (belső) felére vésték be tavasszal, mikor a juhász kihajtott, a birkaállományt. Még pedig a pálca egyik végére az élő juhok darabszámát rótták be késsel (rovás-írás), a másik végére pedig a kergék és döglöttek számát, Dögrovásra jutni tehát annyi, mint a döglöttek listájára kerülni.

### **Drákói szigorúság,**

kegyetlen szigor. Mikor az ó-kori görögök Atticában a királyságot megszüntették, akkor a főnemesek (eupatridák) rémuralmat csináltak. A nép nagy adósságba keveredett és bírái maguk a hitelezők lettek, akik önkényesen ítélkeztek. Az elnyomottak végre hosszú harc után kicsikarták, hogy a törvényeket írásba kell foglalni. A törvényeket a rideg Drákó (Drakon) szerkesztette. Ez a szigorúságot és a félelmet tartván a javulás egyedüli eszközének, majdnem mindenre halálbüntetést szabott. Kortársai azt mondták: „Drákó törvényeit vérrel írta meg“ Azóta él a fenti szólás.

### **Dugába dőlni**

értelme: A szárazságban a hordó, melynek oldalbordáit dongáknak vagy dugáknak hívják, egymásra dülnek; így a hordó hasznavehetetlenné válik. Átvitt: dugába dől valamely terv, szándék, ha meghiúsul. (P. Horváth Ádám a Magyar Músa 1788. évfolyamában már helyesen értelmezi e szólást.)

### **Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas**

(fr.) A fenségestől a nevetségesig csak egy a lépés. Tóth szerint Marmonteltől ered (Oeuvres V. 188. l.) L.

Madách Ember tragédiájában is. *Ádám*: Mi a magasztos, nagyszerű? *Lucifer*: Az, ami másnak tán kacagtató. Egy szál választja csak e két fogalmat. (VII. szín, 78. l.)

### Dűlőre jutni

Tolnai V. magyarázata szerint (M. Ny. 1909. V.) értelme: befejezni a szántást; a dűlő ugyanis a szántóföld vége s ott végződik be a szántás. Átvitlen: valamit befejezni.

### Ebek harmincadjára jutni

rossz sorsba; meghalni. Dugonics Andrásnál: „Attól kezdtem tartani, nehogy az ebek harmincadjára vonassam“. A harmincad hajdan vámot, dézsmát (vectigal) jelentett; ebek harmincadjára jutni a. m. a megdezsmált kutyák sorsára kerülni, vagyis elpusztulni, mert a kutya kölykei közül csak egyet szoktak megtartani, a többbit halálra ítélik. Innét eredhet e szólás.

### Eben gubát cserélni

= cseberből vederbe jutni, ismét rosszul járni. Vikár Béla szerint (M. Ny. 1906. II.) e mondás eredetiben így hangzott: *Eben gubást cserél*, itt a „gubás“ jelentése — kutya. Debrecenben ma így mondják: Eben kutyát, szűrön gubát cserél. Vagyis nem nyer a cserén. (L. Thaly Kálmán Vitézi Ének II. 125):

Ollybá tartom rossz embernek reám szólását,  
Mint szeméten gubás ebnek az ugatását.

De Dugonicsot is hadd szólaltassuk meg ! Ő egy nép-adomával magyarázza ezt a szólást. Szerinte egy gubás kocsis ebet akart lopni. Hogy könnyebben megfoghassa, ledobta gubáját (szűrét) s ott is felejtette. Hazajövén az eb gazdája, ebét nem lelte, de helyette gubát talált. A gazda jöttét látta a kutyatulvaj. Ez most már nem merte gubáját elhozni. Mikor másnap pajtásai faggatták, hogy hol a gubája, az igazat szégyelvén megvallani, azt felelte, hogy az éjjel ezt a kutyát cserélte el gubájáért. (Magy. Példabeszédek.) Nem komoly, de mulatságos !

### **Ebrudon kivetni vagy Kiebrudalni valakit**

= kidobni, mint a kutyát. Páriz-Pápai szótára szerint vellán kiszórni (furcillis expellere). E szólást Dugonics így fejtegeti: Az alföldi lakodalmakra sok kutya szokott a tanyákról összeverődni. Mivel ezek a koncon türehetetlenül marakszanak, a legények ezért, hogy elriasszák őket, lyukat csinálnak a nád-kerítésen. Két legény kívül áll egy hosszú ruddal vagy vellanyéllal és várja az ebeket. Az udvarban levők pedig a kutyákat a lyuk felé kezdik terelni ily szóval: „Lyukra, kutya !” Mikor az eb a lyukon át akar bujni, azt a kerítésen kívül állók rúdra kapják s a levegőbe röpitik. A nyekkenve földet ért eb azután nem egyhamar kívánczik vissza a lakodalmas házba.

### **Eb ura (a) fakó !**

Történelmi eredetű szállóige. A krónika szerint az 1707-iki ónodi országgyűlésen mondták állítólag a magyar rendek, amikor I. Józsefet megfosztották a magyar tróntól. Értelme: ebnek ura az eb, vagy eb-

nek parancsoljon a kutya. A „fakó” régi jelentése ugyanis: eb. Páriz-Pápainál: canis, stolidus bestia = kutya, veszett állat).

### **Ecce, homo!**

(lat.) Ime, az ember! Pilátus mondta Krisztusnak, mikor a katonák a Megváltót tövissel megkoronázták. A művészetben Krisztusnak tövisszörű és bíorköpenybe burkolt alakja. (Dürer Albert, Tiziano, Munkácsy M. stb. képén is.)

### **Egy gyékényen árulni valakivel**

átvitt értelme: ugyanegy véleményen lenni, cimbóráskodni. Páriz-Pápainál: ugyanazt a vöröshagymát enni. E szólásnak az lehet az eredete, hogy akik egy közös gyékényen árulnak, azok közös üzletet vezetnek, tehát érdekük, céljuk is közös.

### **Egy húron pendülnek**

= átvitt: egyforma cél felé törnek gonosz szándékkal, mintha egy húron rángatnák őket.

### **Egy követ fujnak,**

átvitt értelme: a rosszban egyetértenek, cinkostársak. Ez a mondás a következő babonával lehet összefüggésben: Néha a kígyók összezsúródnak királynőt választani. Királynő pedig az lesz, akinek a fejére valamennyien ráfujnak. A lehelést — a néphit szerint — addig folytatják, amíg a sok mérges lehellettől ragyogó kő nem támad a királynőjelölt fején, amely úgy ragyog, mint a gyémánt. Aki a követ megtalálja, annak a kígyómarás nem okoz bajt.

A fenti mondás tehát úgy támadhatott, hogy miként a mérges, tehát gonosz kígyók összetartanak és egy közös célra szövetkeznek: úgy a gonosz szándékú emberek is.

### **Egy szájból fújni hideget és meleget,**

vagyis átvittén, ugyanabban a kérdésben egyszerre két nézetet is vallani. Ilyen következetlen az inga-tag ember, akinek nincs szilárd meggyőződése, hanem az érdek vagy a nyomás hatása alatt ide-oda hajlik.

Dugonics A. valami régi monda alapján így szemlélte ezt a mondást:

Egy bábember barátságot kötött Satyrral (Dionysos isten kísérijével, akit bakhoz hasonlónak ábrázolnak s aki a kicsapongó jókedv képviselője a görög hitregében). Együtt is étkezett vele. Egy téli napon, amikor éppen ebédeltek, az ember belefújt tenyerébe. A Satyr észrevevén ezt, megkérdezte tőle:

— Tè ember! miért fújsz a tenyeredbe?

— Azért, mert fázom s melengetni akarom, — felelé a társa.

Kisvártatva meleg étel került eléjük.

Az ember a forró ételt szájához emelte és fújni kezdte. A Satyr erre ismét megkérdezte:

— Hát most meg mit csinálsz?

— Azért fújom az ételt, mert meleg, — felelé a másik. A Satyr erre felpattant és mérgesen mondotta:

— Felbontom a barátságot, mert nem lehet igaz ember, aki ugyanegy szájból majd meleget, majd meg hideget fúj. — És elrohant.

Ha nem is igaz, de találó magyarázat.

## Egyszerű, mint Kolumbus tojása.

Értelme: valamely látszólag nehéz kérdésnek egyszerű megfejtése. Eredete az alábbi: Benzoni (1565) „Az Ujvilág története” című művében említi, hogy Kolumbus Kristófot, aki Amerikát 1492-ben fölfedezte, 1493-ban díszebédre hívta meg magához Mendoza bíboros. Az ebéden egyes vendégek azzal kérkedtek, hogy Amerika felfedezése nem is volt olyan nagy dolog. Azt ők is fel tudták volna fedezni. Kolumbus egyideig hallgatott, lenyelte mérgét, de azután egy — tojást kért. Mikor megkapta, felhívta a hencsegőket, hogy állítsák a tojást a hegyére. Többen kíséreltek vele, de siker nélkül. Erre Kolumbus elvette tőlük, behorpasztotta a hegyét és — felállította. Ekkor néhányan fitymálva mondták, hogy ezt ők is megtudták volna tenni.

Mire Kolumbus fölényesen így felelt:

— Hát hiszen ép ez a különbség köztem és Önök közt. Önök csak megtették volna, de én meg is tettem.

**Elmondani fűnek-fának valamit vagy Kapkodni fűhöz-fához.**

Ez a szólás abból a korból való, mikor a babonások még azt hitték, hogy a növényekben és fákban szellemek élnek, akik segíthetnek az embereknek, ha bajukat elpanaszolják fűnek-fának.

## Enfant terrible

(fr.) rettenetes gyerek (olvasd: ánfán terribl); az olyan csacska gyereket nevezik így, aki fecsegéseivel és kérdéseivel a nagyokat zavarba ejti. Goethe, Jókai is használja.

## Enfin seuls

(fr.: ánfén szől) végre magunk (egyedül) vagyunk. Ekwall Knut svéd festő egy fiatal házaspárt ábrázoló kedves képének címe után lett szállóigévé.

## Eris almája.

A viszálykodás okát nevezik így. Eris a görög hitregében a veszekedés megszemélyesítője: Ares nővére, a sötétség és hazugság leánya. Mikor Erist Peleus és Thetis lakodalmára nem hívták meg, dühre gerjedt s azért Hera, Athene és Aphrodite, vagyis a három legszebb istennő közé észrevétlenül *aranyalmát* dobott, amelyre ezt írta rá: „Legyen a legszebb nőé!” Minthogy ismerte női hiuságukat, tudta, hogy akármelyiket mondja is legszebbnek Paris, Priamus fia (akit bírónak kértek fel, hogy t. i. az almát annak az istennőnek adja át, akit *legszebbnek* tart): mindenkép baj lesz ítékezéséből. És ez az alma valóban nagy, végzetes vészt okozott: a trójai háboru kitörését. Azóta Eris almája a viszály oka. (Erist Csokonai is szerepelteti Dorottyájában.)

## Eppur si muove.

(És mégis mozog a föld.) Olasz eredetű. Galilei Galileo olasz természettudós (1564—1642) a napfoltokról írt leveleiben nyíltan védelmébe vette a Kopernikus-féle világrendszert. Ezért ellenségei bevádolták, hogy tanításai bibliaellenesek. Emiatt a római inkvizíció büntetést szabott ki rá. Galilei 1633-ban megtört és ünnepélyesen megtagadta elveit. De csak a kényszer hatása alatt és csak pillanatnyilag. A legenda ugyanis azt meséli róla, hogy amikor a kínzópadról felug-



rott, makacsul mégis így kiáltott fel: „Eppur si muove”. Azóta cáfolják ezt a legendát, de az tovább él. Jókainak van egy ilyen című regénye.

### **Erős várunk nekünk az Isten;**

egy ének első sora, amelyet 1521-ben Luther Márton szerzett.

### **Est modus in rebus, sunt certi denique fines**

(lat.) Megvan mindennek a maga mértéke, vannak megszabott határvonalak, t. i. az erkölcsi jó és rossz közt. (Horatius Satirae, I. 1. 106.)

### **Et tu mi fili, Brute?**

(lat.) Te is fiam, Brutus? Állítólag így jajdúlt fel Caesar, amikor M. Junius Brutus is ráemelte törét (Kr. e. 44-ben), akit ő annyira kedvelt. De Suetonius (J. Caesar 82.) szerint Caesar — hallgatott.

### **Ez köztük a Benjámín,**

vagyis a legifjabb, miként Izráel tizenkét gyermeke közt Benjámín.

### **Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita**

(lat.) Magyarországon kívül nincs élet, de ha van, az nem ilyen, t. i. mint nálunk. Forrása: a Hármaskis Tükör (1781. 34. l.) Szirmai Antal is feljegyezi 1804-ben a „Hungaria in parabolis” című könyvében.

## **Éget, mint Nessus inge**

valamely ruhadarab, vagy átviltten: valamely bűntett. A dór monda szerint Herakles (Hercules) belészeret Deianeirába s amikor vele nászutra indult, utközben Nessus kentaur, aki féltékenykedik, erőszakosan lép fel Deianeira ellen. Ezért Herakles Nessust megöli. A haldokló titkon azt tanácsolja Deianeirának, hogy mártsa be az ő vérébe férje ruháit (ingét). Ha ezt megteszi, férje mindig hű lesz hozzá. A nő beáztatja Herakles ruháit Nessus vérébe, s amikor féltékennyé válik Jolé királyleányra, akkor ezt a véres ruhát (inget) Heraklesre adja rá. A vér azonban mérgezett s szörnyen égeti férje testét. Herakles borzalmasan kínlódik. Deianeira ráeszmél, hogy bosszu áldozata s hogy Nessus őt tanácsával rászedte, ezért öngyilkossá válik. Herakles pedig égő máglyára lép s az égbe száll.

## **Él magyar, áll Buda még!**

Verssor Kisfaludy Károly „Mohács” című költeményéből.

## **Érti a csíziót.**

A középkori latin csízió: a „Cisiojanus” úgy volt szerkesztve, hogy minden hónapnak két sor felelt meg. A két sor szótagjainak száma pedig egyezett az illető hónap napjainak számával. Ahányadik helyen áll valamelyik szótag az összetartozó két sorban, annyiadik napját jelöli a hónapnak. Így abból, hogy valamelyik ünnep kezdő szótagja az egy óra eső két sornak hányadik szótagja, megtudjuk, hogy az ünnep a hónap hányadik napjára esik.

A csízió tehát a naptár régi neve, mely eredetét

onnan vette, hogy amíg a mai naptár alakja nem jutott használatba, addig a legfontosabb napokat hónapok szerint latin versekbe szedték össze, melyeket a kezdő szavakról „Cisio Janus“-nak neveztek. A cisio a latin „circumcisió Christi“-t (ujévet) jelentette; a „janus“ pedig a januárt. De csíziónak hívták a régi magyar álmoskönyvet is, amely jóslatokat is tartalmazott. Érti a csiziót = tudós, szakavatott ember; mivel pedig álmhüvelyezéssel is vonatkozásban van, azért a szólás annyit is jelent: ügyesen tud föllenteni.

### **Faciam Hungariam captivam, postea mendicam, deinde catholicam**

(lat.) Magyarországot előbb rabbá, azután koldussá, végül pedig katolikussá teszem. Állítólag Kolonich Lipót gróf biboros, esztergomi érsek mondta a reformáció terjedésekor. (Élt 1631—1707-ig.)

### **Fait accompli-t**

teremteni (fr: fet ákompli) valamit úgy elvégezni, hogy azt már ne lehessen megváltoztatni. Kész helyzetet teremteni.

### **Faképnél hagyni valakit**

annyi, mint valakit a falu végén - álló faragott fa-vagy kőszoborig kísérni s azután otthagyni.

### **Fején találni a szöget**

értelme: A célbalövők tábláján eltalálni a fehér színű alapba vert fekete szög fejét, mely a közép-

pontot jelzi. Átvitten : kipuhatolni a dolog lényegét vagy eltalálni a helyes megoldást.

### **Felkapaszkodni az ugorkafára**

semmitől valamivé lenni. E találó mondásban éles gúny is van, mert az ugorkának nincs fája, hanem csak gyenge indája, mely a földön kúszik. A kapaszkodó tehát csak beképzeli magának, hogy magasra emelkedett, pedig csak illúzió az ő magasba lendülése. A XVIII. században is ilyen értelme van.

„Az érdemeken föllyül való ; nagy polczra és uborka-fára vágódó, fölfuvalkodott kevélyek“ stb.

### **Felvette a néhai nevet,**

vagyis kimult. (Arany J.: A tudós macskája.)

### **Finis Poloniae!**

(lat.) Vége Lengyelországnak. Állítólag Kosciuszko Tádé mondta 1794 okt. 10-én, amikor a maciejonicei csatában elfogták.

### **Finita la commedia**

(olasz) Vége a komédiának. A Commedia dell'Arte színészei ezzel a kiáltással jelezték a színdarabok végét. Átvittjelentése: vége valamilyen gyűlésnek, vagy nagy hűhóval megkezdett dolognak.

### **Fugit irreparabile tempus**

(lat.) Repül a visszahozhatatlan idő. (Vergilius : Georgica).

**Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est**

(lat.) A nyelvészek vitáznak, de még bíró előtt a peres ügy. (Horatius : Ars poet.)

### **Grande nation**

(fr. : gránd nászjon) nagy nemzet. I. Napoleón idejében ez a franciák címe. Először 1797-ben fordul elő egy kiáltványban.

**Gyarlóság! asszony a neved!**

(Shakespeare : Hamlet I. 2.)

**Ha Isten velünk, ki (lehet) ellenünk?**

Latinul: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Szent István király szavai, mikor az orgyilkos belopódzott hozzá. De elejté törét, mikor e sóhajt halotta és bocsánatot kért.

**Halála előtt senki se boldog.**

Ante mortem nemo beatus. Alapja Solonnak Croesushoz intézett intelve.

**Hamleti töprengés.**

Shakespeare „Hamlet” című tragédiájában Hamlet sokáig töpreng. Innét e szólás.

**Hátra van még a fekete-leves**

(kávé), a kellemetlen csattanó. Egyesek azt állítják, hogy e szólás 1541-ből való, mikor Szolimán el-

fogatta ebéd után, a kávénál Török Bálintot és társait, miközben a törökök elfoglalták Budát. Mások szerint meg Thököly Imrére vonatkozik, akit 1685-ben a nagyváradi basa szintén a feketekávé szürcsölése alkalmával tartóztatott le.

### **Herostratesi dicsőség,**

az oly gyászos „dicsőség“, amely tulajdonosára gyaláztatot hoz, sőt örökre megbélyegzi. H. csupa hiúságból, hogy az utókor is megemlegesse, Kr. e. 356-ban felperzselte a gyönyörű ephesosi templomot.

### **Ill'a berek, nádak, erek.**

Ennek a ma érthetellen szólásnak Dugonics András szerint ez volt a teljes alakja: Illancs el (fuss), amott van a berek, vagy ha oda futni nem akarsz, e náddal kerített kertet átgorthatod.

Nem szállunk perbe Dugonicssal, de azt hisszük, hogy e csonka mondat így is szólhatott: Illanj el, fuss berken, nádon, vízéren keresztül. (Vagy: ungonberken, árkon-bokron át.)

### **Il dolce far niente.**

(Olasz) Édes semmittevés.

### **In hoc signo vinces.**

(Lat.) Ebben a jelben győzni fogsz. Nagy Konstantin († 337.) 312-ben hadba szállt Maxentius ellen. Eusebius Pamphili szerint fényes nappal egyszerre, kereszt-jel tűnt fel hirtelen az égen. Alatta ez az égő írás látszott: toutó niká vagy latinul (l. fent). Konstantin erre megkeresztelkedett és győzött.

## Isten vele, Mihály!

1924-ben egy pör alkalmával tanu volt Francia-Kis Mihály ébredő. A kihallgatás végével Gy—y L—ó őrnagy-hadbíró így bocsátotta el: Isten vele, Mihály! Azóta szállóigévé lett.

## J'accuse.

(Fr. zsáküz: = vádolog.) Zola Emil nyílt levele, amely Dreyfus Alfréd árulási perében Dreyfus javára, az Aurore című lap 1898 jan. 13-iki számában jelent meg és így kezdődött. A háború folyamán (1916-ban) egy ilyen felírású filmet is kiadtak a franciák.

## Janus-arcú ember

= kétszínű, kétkulacsos. Janus régi itáliai isten, a napnak és évnek, a be- és kijáratnak istene. Kettős arccal ábrázolták, mert a múltba és a jövőbe látott.

## Jár, mint Orbán lelke.

Dugonics szerint Orbán jegyző volt egy faluban. De a kántor hadilábon állt a családdal. Mikor Orbán meghalt, a kántor Orbán fehér ruháit öltötte magára s azokban sétált holdvilágos éjjel az özvegy ablaka alatt. Akkor mondták a falubeliek.

## Keleti kérdést csinálni valamiből

= nagy hűhót. 1774 óta, mióta Törökország csillaga leáldozott, a balkáni kérdést nevezték így.

## **Kellemest a hasznossal egyesíteni**

Horatius egyik versének szabad fordítása: miscere utile dulci. (Ars poet.)

## **Kenyértörésre kerül a sor**

döntésre. Célzás az Utolsó vacsorára, ahol Krisztus ketté törte a kenyeret. 1623-ban Pázmány Péter is használja a Kalauz-ban.

## **Kiebrudalni**

= kidobni. (L. Ebrudon kivetni!)

## **Kirántani alóla a gyékényt**

átvitt jelentése: valaki helyzetét megingatni. Eredeti értelmében ez: A silány holmit árusító vagy csaló vásári kalmárt hajdan azzal büntették, hogy gyékényét, amelyen árúja volt, kirántották s a selejtes árút az árokba szórták.

## **Kiteszik a szűrét**

átvitten: kiteszékelik. Némely vidéken tapintatosan kiteszik a kérőbe jött vőlegény-jelöltnek a szűrét az udvarra, ha nem tetszik az illető eladóleánynak.

## **Körömszakadtig tagadni**

= a végsőig. E szólás magyarázata ez: A kínvallatás korában a vádlott körme alá a hóhér hegyes szilánkot szurkált s azzal feszegette — körömszakadtig — a körmét.



## Körmére ég

= valamivel a végsőig várni. A szerzetesek éjjeli ájtatoskodásukkor könyvből is imádkoztak. Ilyenkor viaszgyertyát ragasztottak körmükre s úgy tartották az imakönyvet. De gyakran sietniök kellett az imák lemorzsolásával, mert különben körmükre égett a gyertya.

## Követ dobni valakire

= valakit megszólítani. Krisztus mondá: „Aki közületek bűn nélkül való, az vessen először követ (a bűnösre.)” (János Ev. VIII. 7.)

## Kudarcot vall,

aki szégyenbe jut, benn sül, vagy akinek terve meg-  
hiusul.

E kifejezés taglalásánál külön kell tisztáznunk a kudarc és külön a vall ige jelentését, illetőleg eredetét.

E szólás elemzésével már Szirmay Antal is foglalkozott a *Hungaria in parabolis* című monográfiájában. Ő úgy vélekedik, hogy a kudarc szó a „kutya-arc” összevonása. Utal arra, hogy 933-ban Henrik szász király a tőle adót követelő magyaroknak adó helyett koszos ebet küldött. Ezzel borzasztóan megsértette őseinket. Szirmay szerint tehát e szólás a X. századból ered s jelentése — *kutyát fogni*. Ami a történelmi háttérrel illeti, erről őskronikáink bölcsen hallgatnak. Ellenben a szászok sokat bosszantották ezzel később is a magyarokat. Luitprand cremonai püspök is említi „Antapodosis” című könyvében. (Sebestyén Gyula is belefoglalja Az Árpádok történetébe, hogy Madarász Henrik „egy döglött kutyát vetett oda a magyar követnek” adó fejében.)

Ha tehát e szólás történelmi eredetét kutatjuk, azt találjuk, hogy a nyomok vagy a 933-ik, vagy pedig az 1241. évhez vezetnek vissza; 1241 után ugyanis *kutyafejű* tatárokkal ijesztgették a magyar anyák pajkos, rossz gyermekeit.

Már most keressük a *kudarc* gyökerét is! Hogy a *kudarc* csakugyan a „*kutya-arc*” megrövidítése lehet, ezt az a tény is támogatja, hogy régi nyelvünkben (sőt a mai tájnyelvben is) meglegjünk a *kudarc* változatait is. Ilyenek: *kavarc*, *kuvarc* (*kuvasz-arc*, rövidebben: *kuarc*.) Ma szemet szúr nekünk ez a szó-összetétel: *kutya-arc*; ma pofáról beszélünk.

Ámde a régi nyelvemlékekben az „*eborca*”, „*kutya-orca*” kifejezés nem ritka, sőt még a XVI. században is általános. Régente az „*arc*” és a „*pofa*” szóval egyformán illették az ember és az állat „képét”. E két szót akkoriban nem határolta el oly finom árnyalatkülönbség, mint ma.

Pl. a Guary-Codex-ben (66.) előfordul: *borjú-orca* (impudentia) szemérmertlenség, szégyen értelemben; Pázmány Kalauz-ában (1613.) is ezt olvassuk: „Meg nem pirult *eb-orcája*.”

Viszont a *pofa*, mint az emberi *arc* egyenlő értéke, még a szentkönyvekbe is belekerült. Pl. Bornemissza Péter: *Prédikációk* (1584) című könyvében ezt a kitétel találjuk: „Az ki teneked egyik *poffádat* üti, tartsd az másikat neki.” Ha a *pofa* szó durva lett volna, akkor az *orcá*-val is felcserélhetette volna.

Tehát a *kudarc* (*kuvarc*, *kuarc*) csakugyan a *kutya-arc*, *kuvasz-arc* összevonása lehet. Most még a *vallani* igével kell tisztába jönnünk. A régi írásokban *vallani* jelentése: habère, kapni, fogni. Van t. i. ilyen kifejezés a multban: társat *vallani*, öltözetet *vall*, sebet *vall* (kap), öreg életet *vall*. Szirmay-

nak tehát igaza lehet. *Kudarcot vallani* annyi lehet, mint kutya-állkapcsot, pofát kapni.

Ami nagyon megszégyenítő volt a büszke ősökre. Azóta a kudarc jelentése következetesen ignominia.

### **Lakonikus feleletet ad**

rövid, velős választ, mint aminőt a régi lakoniaiak (spártaiak), akiket erre ráneveltek.

### **L'art pour l'art**

(fr.) A művészetet magáért a művészetért t. i. becsülni.

### **Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate!**

(Olasz) Hagyjatok fel minden reménnyel, akik ide beléptek. Dante Alighieri († 1321.) *Divina commedia*-jából. A pokol felirata.

### **Leben und leben lassen**

élni és más megélhetését is lehetővé tenni. (Gracian Balthasar spanyol jezsuita 191. aforizmája.)

### **Lefújtak vagy lőttek neki**

= vége van. Katonáéknál a lefokozott rangbeliknek lefújnak, mikor csillagait elszedik, az elhantolt katonának pedig lőnek a sírja felett. Az előbbi erkölcsileg, az utóbbi meg fizikailag válik holttá.

## **Legnagyobb magyarnak**

Széchenyi Istvánt nevezte Kossuth Lajos az 1840 nov. 19-iki pestmegyei közgyűlésen, valamint a Kelet Népére írott „Felelet“-ében.

## **Lenni vagy nem lenni.**

(Shakespeare: Hamlet III. 1.)

## **Lóvá tenni valakit**

mai jelentése: bolonddá. Ez a mondás a boszorkányhit idejéből való. A közhit szerint ugyanis a boszorkányok megnyergelték az embert, mint a lovat és nyargaltak rajta.

## **Lucus a non lucendo**

(latin) M. Fabius Quintilianusnak „Institutio oratoria“ (I. 6.) című könyvéből vett szólás. A. m. a „berek“ neve azért *lucus*, mert „non lucet“ (nem világít). Gúnyosan akkor idézik, ha valaki erőszakoltan származtat egy törzsből valamely szót. (Bár a „lucus“ a „lucet“-tel azonos tőből ered.)

## **Magyarország nem volt, hanem lesz.**

Széchenyi István gróf mondása. A Hitel című könyvben azonban így van: „Sokan azt gondolják: Magyarország — volt; én azt szeretem hinni — lesz“.

## **Meghalt Mátyás király, oda az igazság!**

Hunyadi Mátyás korából való. Forrása ismeretlen.

## **Memento mori!**

(latin) Emlékezz arra, hogy meghalsz. Az egyetlen magyar szerzetnek, a pálosrendnek jelmondata, amely szerzetet 1263-ban Özséb esztergomi kanonok alapított. (Eötvös József Karthausi-jában is előfordul.)

## **Messze van, mint Makó Jeruzsálemtől.**

II. Endre idejéből való szólás. Szirmay A. úgy meséli, hogy amikor a Jeruzsálembe menő kereszties had Spalatóba ért, egy Makó nevű katona már azt hitte, hogy a Szentföldön van s ezért már Spalatót úgy tisztelte, mint Jeruzsálemet. Ekkor mondták neki: „Oly messze vagy még tőle, mint Makó Jeruzsálemtől“

## **Mindig mondtam, hogy ne igyatok, de azért mégis mindig ittunk.**

Jókai (Eppur si muove) Nokhéry debreceni diák szájára adja ezt a mondást, aki ott először subscribált.

## **Minden a miénk!**

Bolsevista jelszó 1919-ből. (Plakát is.)

## **Mindnyájunkat érhet baleset.**

A budapesti mentők jelszava. Szerzője : Strihó Gyula.

## **Mit neki Hecuba!**

(Hamlet II. 2.)

## **Mossa a kezét,**

mint Pilátus, aki az ártatlan Krisztust menteni próbálja. (Máté Ev. XXVII. 24.)

## **Mundus vult decipi, ergo decipiatur.**

A világ csalódni akar, hát csak hadd csalatkozzék meg. Valószínűen Sebastian Brantnak „Narrenschiff” (1494.) című könyvéből, ahol ez van: Die Welt die will betrogen.

## **Nagy pipájú, kevés dohányú nemzet.**

Az 1672-ben bujdosó Szepessy Pál borsodi alispánra írt csúfolódó labandából és ennek 6-ik szakaszából lett ez a szólás: „Jaj már minékünk, magyar nemzetnek! kik feltámadtunk rebelliseknek, Szuhay Mátyás, Zákány Tamás kopasz fejeknek, *Nagy pipájú, Kevés dohányú Magyar nemzetnek.* (Erdélyi népkölt. gyűjt. I. 335).

## **Ne bántsd a magyart!**

(Zrinyi: A török áfium.)

## **Nem akarok többé katonát látni!**

Linder Béla végzetes mondása 1918 nov. 4-én.

## **Nem Csáky szalmája ez!**

nem lehet eltékozolni, nem bitang jószág. A hagyomány szerint Csáky László országbíró (1655.) egyik inséges évben megengedte, hogy lévai uradalmából

kiki tetszése szerint vihet szalmát meg pelyvát. A kapzsi jobbágyok el is hordták mindet. Baróti Szabó Dávid szerint, amikor ez a birtok az Eszterházyaké lett, a nép folytatni akarta az „igénylést”. De az új tisztartók így intették le: Hej, nem Csáky szalmája ám ez!

**Nem, nem, soha!**

A védő-ligák plakátja 1920-ból.

**Nem oda Buda!**

Kertész M. szerint (M. Ny. V.) eredeti alakja az, ami Bethlen Farkas 1679-iki egyik levelében van: „Kegyelmed az én írásomat nem jól értette; az mit írtam, igazán írtam, de nem arra Buda, amerre kegyelmed magyarázza”. Értelme: Nem arra van Buda, amerre te mondod (vagyis másképp áll az ügy).

**Német alaposság**

gúny, mert tulajdonképp felületességet akar ez a szó-lás kifejezni akkor, amikor valamelyik tudálékos és nagyképű német magyar-kérdésben való tájékoztatlanságát árulja el, mást akarván felvilágosítani. Egyébként ez a szólás: „deutsche Gründlichkeit” Fichtének: „Reden an die deutsche Nation” (1808.) című művében fordul elő.

**Nyelvében él a nemzet.**

(Kölcsey.)

## **On revient toujours à ses premières amours**

(olv.: on revjen tuzsúr á sze premíer zamur.) Az ember mindig visszavágy első szerelméhez (tervéhez). Isouard francia zeneszerzőnek „Joconde” c. operájából.

## **O sancta simplicitas!**

(latin) Ó, szent bárgyúság! Állítólag Husz János mondta, amikor a máglyán égett és egyik póraszszony, aki buzgó híve volt, még hordta a tüzelőt alája.

## **Öreg ember — nem vén ember.**

(Jókai.)

## **Panem et circenses!**

(latin) Kenyeret és cirkuszi játékot követelt az éhező tömeg a római császárok alatt és gyönyörködött a keresztények szenvedéseiben.

## **Pálcát törni valaki felett**

= elítélni valakit. Régente a bíró, amikor halálra ítelt valakit, egy pálcát tört ketté a vádlott előtt, jelezvén, hogy ő végzett, a többi a bakó dolga. (M. Ny. 1916. 292. l.)

## **Pelengérre állítani valakit**

csúffá tenni. Hajdan a bűnöst a szégyenoszlophoz (pelengér, németül Pranger) kötözték, mielőtt a büntetést végrehajtották rajta. Ilyenkor le is köpdöste a csöcselék.



## Pórul jár

rosszul, mint 1514-ben a pórok, Dózsa Györggyel az élükön.

## Pyrrhusi győzelem

szörnyű diadal, amelyet a győző is nehezen csikart ki. Ilyen győzelmet aratott Pyrrhus, Epirus királya a rómaiakon. A csata végén Pyrrhus így kiáltott fel: „Még egy ily diadal és — veszve vagyok“

## Potemkin-falvak

= nem létezők. Hagyomány, hogy Potemkin herceg, II. Katalin cárnő minisztere 1787-ben meghívta a cárnőt a töröktől elfoglalt Krimnek a megtekintésére. Potemkin ekkor, állítólag, színházi díszletekből összerakott szép várkastélyokat és hadihajókat mutatott illő távolságból Katalinnak. Ma a nagyszabású szédelgést, a szemfényvesztést mondjuk Potemkin-falunak.

## Prokrustes-ágyba szorítani valakit vagy valamit.

Prokrustes hírhedt mesebeli rabló volt, aki az elfogott utasokat ágyba fektette s aki ágyánál hosszabb volt, annak tagjait levágta, aki meg rövidebb, annak testét kinyújtotta. A Prokrustes-ágy olyan kényszerhelyzetet jelent, amelyben valaki kénytelen eltérni jogainak megnyesését.

## Recrudescent inclytae gentis Hungarae vulnera

felfakadnak a híres magyar nemzet sebei. Így kezdi kiáltványát 1703-ban II. Rákóczi Ferenc s itt okolja meg felkelését.

## Sacro egoismo

(olasz) Szent önzésnek nevezte 1915-ben Sonnino Sidney báró akkori külügyminiszter Itália szövetség-szegését és azzal okolta meg a monarchia megtámadását.

## Savanyú a szőlő.

Phaedrus egyik meséjéből való. Mikor a róka nagy erőlködése dacára sem éri el a szőlőt, keserű képpel sóhajtja: Nem is kell, mert savanyú. (Nolo acerbam sumere.) Aki valamit nem tud elérni, noha iparkodik, szokta ezt mondani.

## Se híre, se hamva.

Ez a mondás a halotttégetés korából származik.

## Se non è vero, è ben trovato

(ol.) Ha nem is igaz, de jól van kieszelve.

## Se pénz, se posztó.

A végvárakban katonáskodó vitézek zsoldképpen pénzt is, posztót is kaptak; gyakran azonban mindegyik járandóságuk elmaradt.

## Sem inge, sem gallérja

nem hozzátartozója. Régente így mondták: „sem ujja, sem galléra“

## Sírva vígad a magyar.

Bajza József „Boréneke” 1825-ből.

„Mig Mohácsnál nem csatázott  
A félholdú büszke tar,  
Vig volt addig; haj, azóta  
Sírva vígad a magyar.”

## Sutor, ne ultra crepidam

(lat.) Varga, maradj a kaptafánál! Plinius (Hist. naturalis 35, 36) írja, hogy egy csizmadia Apelles egyik híres festményén észre vette és szóvá tette, hogy a kép alakjának egyik cipőjén egy fűzőlyukkal több volt a kelleténél. Erre a hallgatózó festő a hibát kijavította. A varga másnap örült, hogy kritikáját a művész figyelembe vette s most már vérszemet kapott és most a festett alak combján keresett hibát. Hallván ezt Apelles rászólt: Sutor, ne ultra crepidam!

## Sub rosa dicere

(lat.) rózsa alatt, vagyis titokban mondani valamit. A rómaiak nagyon szerették a rózsát. Még az étkezőkbe is bevitték és az asztal fölé tették. A rózsa titoktartásra és illemre figyelmeztette az étkezőket. Innen a mondás: sub rosa dicere, titokban mondani valamit. VI. Hadriánus pápa már bevitte a rózsát (1522) a templomba és a gyóntatószék fölé akasztatta. Itt is a titoktartás jelképe lett.

## Székely támad, székely bánja

Gyulainak „Pókainé” című költeményéből való sor. De hihető, hogy ő is mint szállóigét használja.

Valószínű, hogy e szólás II. Rákóczi György idejéből való, amikor ő nagyravágyásból betört Lengyelországba, de pórul járt. Egész hadereje ott veszett. Vezérét, Kemény Jánost a tatárok fogták el, Rákóczi pedig lengyel fogságba esett.

### Szizifuszi munka

hiábavaló munka. Sisyphus a monda szerint Aeolus fia, Korinthus királya, akit erőszakoskodásáért Theseus megölt. Sysiphusnak büntetésből egy folyton visszavisszagördülő sziklát kell az Alvilágban egy hegyre felgurítania. Munkája meddő, mert a szikla mindig visszahullik.

### Szociális termelésből fakad a jólét.

Egy 1919-ből való bolsevista plakát címe. Azért adták ki, mert a vörösök nem akartak „termelni” De ez a szép mondat se tüzelte fel őket munkára.

### Szomorú, mint a fancsali feszület.

Dugonics közli Példabeszédeiben, hogy Fancsalon a hívek szép feszületet csináltattak. De azt akarták, hogy Krisztusnak élő formája legyen és hogy lásson. A feszület elkészült és örömet okozott. Másnap azonban nagy vihar támadt, amely sok kárt tett. A hívek megkérdezték papjukat, hogy mért verte meg őket ennyire Isten. A pap azt felelte, hogy azért, mert a feszület látta bűneiket. Erre a hívek neki estek, kiverték a keresztre feszített szemét és úgy elcsúfitották, hogy azóta a fancsali feszület a legszomorúbb a világon.

## Találkozunk még Philippinél!

Fenyegetés. Így találkozott Kr. e. 42-ben a macedóniai Philippinél Octavianus és Antonius: ellenfeleivel, Cassiussal és Brutussal. Ez a találkozó a két utóbbinak életébe került. (Shakespeare Caesar-jából vett idézet.)

## Tantalusi kínokat szenved

= szörnyen kínlódik. Tantalus próbára akarta tenni a nála lakomázó istenek bölcsességét, ezért megölte Pelops nevű fiát s annak húásával kínálta meg isteni vendégeit. Az istenek ezért Tantalust a pokolba küldték, ahol vízben áll s noha feje fölött a legzamatosabb gyümölcs lóg, mégis folyton szomjas és éhes, mert a gyümölcs folyton kitér előle, ha utána akar nyulni. Tantalusi kín gyötri azt, aki csak a szemét hizlalhatja.

**Te sötétben bujkáló, rémhírterjesztő  
ellenforradalmár, reszkess!**

Plakát 1919-ből.

## Tempora mutantur.

Az idők változnak. I. Lothar császárnak ebből a verséből való: „Omnia mutantur, nos et mutamur in illis“.

## Ujjat húzni valakivel

= viszálykodni, perlekedni, mérkőzni. Pázmány Péter Prédikációiban (1636.) így fordul elő: „ujjat akarnak

vonni és gyűlölséget űzni". Eredetileg az újjhúzás két ember erőpróbája volt. Akinek az ujja előbb kiegyenesedett, az veszített.

### **Valami bűzlik (rothad) Dániában.**

(Shakespeare: Hamlet I. 4.)

### **Vakard meg a muszkát s alatta a kozák.**

(Grattez le Russe et vous trouverez le Cosaque.)  
I. Napoleon mondása.

### **Veni, vidi, vici!**

(lat.) Jöttem, láttam győztem. Julius Caesar ilyen röviden jelentette be nagy győzelmét Rómában, amikor a zelai ütközetben Pharnacest (Kr. e. 17-ben) legyőzte.

### **Végső, de nem utolsó.**

(Angol) Last, not least. Vagyis végső a sorrendben, de értékben nem utolsó. (Shakespeare: Lear kir.)

### **Vérszemet kapni**

bátorságot, üdülést. Ma nem érezzük a „vérszem” szóban sem a „bátorság”-ot, sem az „üdülést”. De hajdan *kedvet, felfrissülést* jelentett. Pázmánynál olvassuk, hogy „a bánat megsavanyítja a szemet”, vagyis a kedélyt. Faludinál: „a fris légtől vérszemet vesznek az erek”. A „vérszemet kapni” eredeti jelentése ez lehetett: „vérengzésre kedvet, bátorságot kapni”. Később felfrissülést, elevenséget, acélos erőt jelentett.

## **Vicisti, Galilaeae !**

(Győztél, Galilei !) A keresztények ellen való harcban (363-ban) elesett Julianus Apostata utolsó szava volt.

## **Világ proletárjai, egyesüljetek !**

Marx és Engels kiáltványából (1847).

## **Vitam et sanguinem pro rege nostro Maria Theresia.**

(Életünket és vérünket királyunkért, Mária Teréziáért.) 1741-ben kiáltották a magyar Rendek Pozsonyban. De Arneth szerint (Kaiserin Maria Theresia) a Rendek csak ennyit mondtak: „Vitam nostram et sanguinem consecramus“

## **Zavarosban halászni**

a zavaros helyzetből, amikor fejetlenség uralkodik, hasznot húzni. Aristophanes „Lovagok“ című szindarabjából való. Itt egy kereskedő mondja Kleonnak: „Úgy teszesz, mint a halászok, mikor angolnahalászatra indulnak. Míg a víz nyugodt, addig nem fognak semmit, de mihelyt felzavarták a pocsolyát, rögtön akad valami. Te is ragadozol, miután a várost felzaklattad.“

## **Zokon venni valamit**

keserűen, fájon. A népnyelvben „zok a kenyér“, „zok a föld“, vagyis kemény.

## **Zöld ágra vergődni**

= jobb sorsba jutni. Német eredetűnek látszik: auf einen grünen Zweig kommen. Sz. Molnár Albert (1630.) így használja: „Zöld ágra menni”.

---

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár



# SZÁLLÓIGESZERŰ IDÉZETEK

## A Szentírásból.

Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem Istennek minden igéjével. (Máté Evang. IV. rész, 4. vers.)

\*

Távozz innen, sátán! (latinul: Apage Satanas!)  
mondá Jézus a kísértőnek. (U. ott 10. vers.)

\*

Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa. (Hegyi beszéd, Máté Ev. V. 3.)

Boldogok, akik éheznek és szomjúhozzák az igazságot. (U. ott V. 6.)

\*

A testnek lámpása a szem. (Máté Ev. VI. 22.)  
Ma így mondjuk: A szem a lélek tükre.

\*

Senki sem szolgálhat egyszerre két urnak. (Máté Ev. VI. 24.)

\*

Ne ítéljetek, hogy ti is meg ne ítéltessetek! Ami-  
némű ítélettel ti ítélték, olyannal ítéltettek (meg).  
(Máté Ev. VII. 1, 2.)

\*

Nézed a szálkát atyádfiának szemében, de a  
saját szemedben a gerendát sem veszed észre.  
(U. ott 3. vers.)

\*

KérjeteK és megadatik nékteK... Zörgessetek és megnyittatik nékteK. (U. ott 7. vers.)

\*

Amit akartok, hogy cselekedjenek az emberek veleteK, azt cselekedjéteK ti is azokkal. (U. ott 12. v.)

Szeressed felebarátodat, mint tenmagadat! (Máté Ev. XIX. 19.)

\*

A kapernaumi százados mondá Krisztusnak: „Uram! nem vagyok méltó, hogy a házamba jőjj, hanem csak szóval parancsolj és meggyógyul az én szolgám”. (Máté Ev. VIII. 8.)

\*

Mit féltek kicsinyhitűek? — mondá Jézus a háborgó tengeren rettegő tanítványoknak. (Máté Ev. VIII. 26.)

\*

Nincsen olyan titok, amely ki ne tudódnék. (Máté Ev. X. 26.)

Te Péter vagy, e sziklára építem anyaszentegyházamat és a poklok kapui nem vehetnek azon diadalmat. (Máté Ev. XVI. 18.)

\*

Jézus mondá: Szükséges, hogy botrányok legyenek! (Necesse est, ut fiant scandala!) De jaj az embernek, aki által a botráncokzás leszen. (Máté Evang. XVIII. 7.)

\*

Amit Isten egybeszerkesztett, ember el ne válassza! (Máté Ev. XIX. 6.)

\*

Engedjétek hozzám a kisdedeket! és így: Hagyjatok békét e kis gyermekeknek és ne tiltjátok meg őket, hogy hozzám ne jöjjenek! (Máté Ev. XIX. 14.)

\*

Könnyebb a tevének általmenni a tűnek fokán, hogynem a gazdagnak Isten országába menni. (Máté Ev. XIX. 24.)

\*

Az elsők lesznek utolsók és az utolsók elsők. (U. ott XIX. 30.)

\*

Múljk el tőlem e pohár! (U. ott XXVI. 39.)

\*

Eloi, Eloi, Lamma Sabaktani! (Istenem, Istenem, miért hagytál el?) (Máté Ev. XXVII. 46.)

\*

Elvégeztetett minden. (Krisztus szavai a keresztfán.) (János Ev. XIX. 30.)

\*

Én vagyok a feltámadás és az élet. (Krisztus szava Mártához.) (János Ev. XI. 25.)

\*

Péter mondá Jézusnak: Uram! jó nekünk itt laknunk, csináljunk három hajlékot. (Máté Ev. XVII. 4.)

\*

Én ott is aratok, ahol nem vettem. (Máté Ev. XXV. 26.)

\*

Akik fegyvert fognak, fegyver által is vesznek el. (Máté Ev. XXVI. 52.)

## Idézetek a magyar irodalomból.

Arany János műveiből. (Élt 1817—1882.)

Este van, este van: kiki nyugalomba.  
Feketén bólingat az eperfa lombja.  
Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak,  
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.

— — — — —  
Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta.

— — — — —  
Nem mese ez, gyermek. (Családi kör.)

\*

Ki az? Mi az? Vagy úgy?  
Fordulj be és alugy! (V. László.)

\*

A radványi sötét erdőben  
Halva találták Bárczi Benőt.  
Hosszú, hegyes tör ifjú szívében.  
„Ime, bizonyság Isten előtt:  
Gyilkos erőszak ölte meg őt.”

— — — — —  
Lélek ez ajtón se' be, se' ki!

— — — — —  
„Vissza, neki!”

— — — — —  
„Egyszer volt egy leány,  
Ki csak úgy játszott a legénnyel,  
Mint macska szokott az egerrel.” (Tetemrehívás.)

\*

Oh, irgalom atyja, ne hagyj el! (Ágnes asszony.)

\*

Gyerek ezt hallgatja örömmel. (Goethe Ballade ford.)

\*

A nép, az istenadta nép...

— — — — —  
Vadat s halat s mi jó falat,  
Szem s szájnak ingere,

— — — — —  
Ti urak, ti urak! ti welsz ebek!

— — — — —  
Ne éljen Eduárd? (A walesi bárdok.)

\*

Művész hazája széles e világ. (A költő hazája.)

\*

Száll a madár ágról ágra,  
Száll az ének szájról szájra, (Rege a csodaszarvasról.)

\*

... Kevés volt  
A vágott dohányja. (A tudós macskája.)

\*

Ritka vendég Rácországban  
Zsigmond a király, a császár. (Szibinyáni Jánk.)

\*

Rossz időket élünk,  
Rossz csillagok járnak.  
Isten óvja nagy csapástól  
Mi magyar hazánkat. (Zách Klára.)

\*

Nép, mely dicsőt, magasztost így magasztal,  
Van élni abban hit, jog és erő.  
(Széchenyi emlékezete.)

\*

Költő hazudj!

— — — — —  
Nem a való (hát), annak égi mása  
Lesz, amitől függ az ének varázsa. (Vojtina ars poet.)

*Bajza József (1804—1858.)*

Multadban nincs öröm,  
Jövődben nincs remény. (Sóhajtság.)

*Berzsenyi Mihály (1776—1836) műveiből.*

Romlásnak indult, hajdan erős magyar!  
Nem látod, Árpád vére miként fajul?

— — — — —

(Igy) minden ország támasza, talpköve  
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,  
Róma ledől s rabigába görbed.

— — — — —

Mi a magyar most? — Rút szibarita váz.  
(A magyarokhoz.)

\*

Nem szül gyáva nyulat Núbia párduca.  
(A felkölt nemességhez.)

\*

Isten! kit a bölcs lángesze föl nem ér,  
Csak titkon érző lelke óhajtvá sejt.  
Léted világít, mint az égő  
Nap, de szemünk bele nem tekinthet. (Fohászkodás.)

*Csokonai Vitéz Mihály (1773—1805) műveiből.*

Oh, Tihanynak riadó leánya! (A tihanyi echóhoz.)

\*

Földiekkel játszó  
Égi tünemény.  
Istenségnek látszó  
Csalfa, vak remény! (A reményhez.)

*Deák Ferenc.*

Gyáva az, ki önszemélyét félti, midőn hazájának sorsa forog kérdésben...

En jobban tudom szeretni e hazát, mint gyűlölni ellenségeinket. (Felirati javaslat 1861. május 13.)

Kockáztathatunk mindent a hazáért, de a hazát kockáztatnunk nem szabad.

Amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják! de amiről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga mondott le, annak visszaszerzése mindig nehéz és kétséges. (Felirati javaslat 1861. augusztus 8.)

*Gyulai Pál (1826—1909) verseiből.*

Emelkedik a nap már a hegyek fölé  
Kelj föl párnáidról özvegy Pókainé!

— — — — —  
Pártütés a székely híres szabadsága.  
Elfelelte: székely támad, székely bánja.

— — — — —  
Kegyetlen kegyelem, fájóbb öröm búnál.  
— — — — —  
Melyiket szeressem? (Pókainé.)

\*

Oh, a sír sok mindent elfed.  
Bút, örömet, fényt, szerelmet.  
De, ki gyermekét szerette,  
Gondját sír el nem temette. (Éji látogatás.)

*Jókai Mór (1825—1904) műveiből.*

Minden bánatnak van oltogató könyje. Csak az enyémnek nincsen. (A szigetvári vértanúk.)

\*

Régi dal, régi dal, régi dicsőségről... (Dózsa György.)

\*

Szegény ember: komisz ember. (Arany ember.)

\*

Az apját leütötte a hajókötel: a vízbe fulladt.  
Anyja mosónő volt. (A koldús gyermek.)

\*

Kötel áztatva jó. (U. ilyen című novella.)

\*

Öreg ember nem vén ember. (Regény címe.)

*Kiss József (1843—1925).*

Ó, mért oly későn, levelek hullása,  
Daru távozása idején? (Ó mért oly...)

\*

Szegény kicsi féreg nem tudott megnőni.  
(Simon Judit.)

\*

Mese a varrógépről. (Verscím.)

*Kossuth Lajos (1802—94) beszédeiből.*

*Idézetek 1848 júl. 11-én tartott beszédéből.*

Úgy érzem magamat, mintha Isten kezembe adta volna a tároгатót, mely fölkiáltja a halottakat...

— — — — —  
Uraim! a haza veszélyben van.

— — — — —

Önök fölállottak s én leborulok a nemzet nagysága előtt. Annyi energiát a kivitelben, mint amennyi hazafiúságot tapasztaltam a megajánlásban s Magyarországot a poklok kapui sem fogják megdönteni.



*Kölcsey Ferenc (1790—1838) verséből.*

Isten áldd meg a magyart,  
Jó kedvvel, bőséggel!  
Nyújts feléje védő kart,  
Ha küzd ellenséggel.  
Balsors akit régen tép,  
Hozz rá víg esztendőt,  
Megbűnhötte már e nép  
A múltat s jövőndöt. (Himnusz.)

*Madách Imre (1823—64) „Az ember tragédiájá”-ból.*

A cél halál, az élet küzdelem,  
S az ember célja e küzdés maga.

— — — — —  
Milliók — egy miatt! (IV. 30.)

— — — — —  
Lucifer: Egy talpalatnyi föld elég nekem,  
Hol a tagadás lábát megveti. (I. 8.)

— — — — —  
Az Úr: Csak hódolat illet meg, — nem bírálat (I. 6.)

— — — — —  
Szeretél, csalódtál.  
Szeretél újra s akkor már te csaltál.

— — — — —  
Eszkimó: Ha Isten vagy, tegyed,  
Könyörgök, hogy kevesb ember legyen  
S több foka. (XIV. 185.)

— — — — —  
Isten: Mondottam ember, küzdj és bízva bízzál.  
(XV. 194.)

*Petőfi Sándor (1823—1849) verseiből.*

Talpra, magyar! hí a haza!

— — — — —  
A magyarok Istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk,  
Hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

— — — — —  
Mit rákentek a századok,  
Lemossuk a gyalázatot. (Nemzeti dal.)

\*

Szabadság szerelem,  
E kettő kell nekem.

\*

Egy gondolat bánt engemet,  
Ágyban, párnák közt halni meg. (Egy gondolat...)

\*

Tied vagyok, tied hazám  
E szív, e lélek. (Honfidal.)

\*

Ha férfi vagy, légy férfi!  
S ne hitvány, gyenge báb!

— — — — —  
Minden Demosthenesnél  
Szebben beszél a tett. (Ha férfi vagy...)

\*

A virágnak megtiltani nem lehet,  
Hogy ne nyíljék, ha jön a szép kikelet. (A virágnak.)

\*

Csapot, papot, mindent felejtett  
Csokonai Vitéz Mihály. (Csökonai.)

\*

Kari, vigyázz, kedved majd  
Követendi gyász. (A tintás üveg.)

\*

Hol a boldogság mostanában?  
Barátságos, meleg szobában. (Téli világ.)

\*

A szerelem mindent pótol s a szerelmet  
Nem pótolja semmi. (Csillagos ég.)

*Tompa Mihály (1817—1868) műveiből.*

Száraz ágon hallgató ajakkal  
Meddig ültök csüggedt madarak? (A madár fiaihoz.)

\*

Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,  
Mint oldott kéve, széthull nemzetünk. (A gólyához.)

*Sárosy Gyula műveiből (1816—1861).*

Szegény anyám, ha tudta volna,  
Dehogy szült volna engemet. (Ingeborg önszületésére.)

*Vörösmarty Mihály (1800—1855).*

Hazádnak rendületlenül  
Légy híve, ó, magyar!  
Bölcsőd az s majdan sírod is,  
Mely ápol s eltakar.

A nagy világon e kívül  
Nincsen számodra hely,  
Áldjon vagy verjen sors keze,  
Itt élned, halnod kell. (Szózat.)

\*

Régi dicsőségünk! holt késel az éji homályban?  
(Zalán futása.)

\*

Eljátszottad már kis játékodat.  
(Kis gyermek halálára.)

\*

Szegény tatár! (A szép asszony c. vers utolsó sora.)

\*

Fölfelé megy borban a gyöngy,  
Jól teszi.  
Senki tőle e jogát el  
Nem veszi. (Fóti dal.)

\*

Hová réved el szép szemed világa?

— — — — —  
Ábrándozás az élet megrontója.

— — — — —  
A látni vágyó napba nem tekint. (A merengőhöz.)

\*

Lesz még egyszer ünnep a világon. (A vén cigány.)

*Zrinyi Miklós (1620—1664) műveiből.*

Ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel! (Válasz Montecuccolinak 1662).

— — — — —  
Ne bánts a magyart! (Az török áfium.)

— — — — —  
Sors bona, nihil aliud. (U. ott.)

— — — — —  
Nemo me impune lacessit  
Senki se sértegethet büntetlenül. (U. ott.)

— — — — —

Szegény az magyar nyelv! Az ki históriát ír, el-  
hiszi szómat. (A Szigeti veszedelem előszava.)

— — — — —  
Én, az ki azelőtt ifiú elmével  
Játszottam szerelemnek édes versével,

— — — — —  
Fegyvert s vitézt éneklek. (Szigeti veszedelem.)

\*

Az mi sebünk senkinek úgy nem fáj, mint mi-  
nénkünk.

— — — — —  
Fegyver, fegyver, fegyver kíváncsatik és jó vitézi  
resolutio. (Elszántság.)

— — — — —  
Elfussunk? nincs hová, sehun másutt  
Magyarországot meg nem találjuk. (Az török áfium.)

### Latin idézetek.

*Alios ego iam vidi ventos!* Láttam én már külön-  
biharokat is. (Cicero: In Pisonem 9.)

*Audaces fortuna iuvat.* A bátrakat segíti a sze-  
rencse. (Aeneis: X. 284.)

*Auream quisquis mediocritatem diligit.* Mindenki  
az arany középutat szereti.  
(Horatius: Carm. Ad Licinium.)

*Beatus ille, qui procul negotiis.* Boldog, aki távol  
a közügyektől (él). (Horatius: Epod. Alfiushoz.)

*Bene qui latuit, bene vixit.* Aki elrejtve élt, jól élt.  
(Ovidius: Tristia 3, 4, 25.)

*Concordia — parvae res crescunt, discordia — maximae dilabuntur.* Az egyetértés a kis dolgokat is megnöveli, míg a viszály a nagyokat is szétbomlasztja. (Sallustius: Iug. 10.)

*Difficile est satiram non scribere.* Nehéz szatirát nem írni. (Juvenalis: Sat. I. 30.)

*Dulce et decorum est pro patria mori.* Édes és dicső meghalni a honért. (Horatius: Carm. Ad inventutem.)

*Duo quum faciunt idem, non est idem.* Ha ketten teszik ugyanazt, az nem ugyanaz. (Terentius: Adelphi 5, 3.)

*Exegi monumentum aere perennius.*

*Non omnis moriar.* Ércnél maradandóbb emléket emeltem. Nem halok meg teljesen. (Horatius: Ad Melpomenen.)

*Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum.* Csak voltunk, trójaiak. Csak volt Ilium és a teukrok óriási hatalma. (Vergilius: Aeneis II. 324—5.)

*Hannibal ante portas.* Hannibal a kapuk előtt. Szó szerint így van: Hannibal, credo, erat ad portas. (Cic. Philippica V. 11.)

*Hoc erat in votis: modus agri non magnus.* Ez volt vágyam: egy kis szántóföld. (Horatius: Satirae II. 6.)

*Homo proponit, Deus disponit.* Ember tervez, Isten végez. (Kempis Tamás Krisztus köv.)

*Homo sum, humani nihil a me alienum puto.*  
Ember vagyok, semmi emberi nem idegen nekem.  
(Terentius: *Heautontimorumenos* vigj. I.)

*Humanum est errare.* Tévedni — emberi.  
(Seneca: *Controvers.* 4. 3.)

*Infandum, regina, iubes renovare dolorem.* Ó,  
királynő, rettentő fájdalmat újíttatsz fel bennem.  
(Aeneis II. 3).

*Integer vitae scelerisque purus.* Önzetlen életű,  
büntől mentes. (Horatius: *Ad Fuscum*.)

*Iustum et tenacem propositi virum  
Non civium ardor prava iubentium  
Non vultus instantis tyranni  
Mente quatit solida.* Az elhatározásához  
ragaszkodó, igazságos férfiút sem a parancsoló pol-  
gárok rosszindulata, sem a zsarnok fenyegető tekin-  
tete nem tántoríthatja el szilárd elveitől. (Hor. *Ad  
Caesarem*.)

*Licentia poetica.* Költői szabadság. (Seneca: *Nat.  
quaest* 1, 44.)

*Lurida terribiles miscent aconita novercae.* A ret-  
tentő mostohák sárga mérget kevernek. (Ovid. 4  
*aetates*.)

*Lupus est homo homini, non homo.* Farkas az  
ember embertársához, nem ember. (Plautus: *Asinaria*.)

*Mendacem memorem esse, oportet!* A hazugnak  
legyen jó emlékezőtehetsége. (Quintilianus: *De instit.  
orat.* 4. 2.)

*Nomen est omen.* Nevében van végzete. Mint Perczel Mórnak, aki Percel és Mór községnél egyaránt vereséget szenvedett 1848-ban. (Plautus: Persae.)

*Non scholae, sed vitae discimus.* Nem az iskolának, hanem az élet számára tanulunk. (Seneca: 106. levél.)

*Nunc est bibendum, nunc pede libero Pulsanda tellus!* Most kell inni és táncolni. (Hor. Ad sodales.)

*Oderint, dum metuant.* Caligula mondta: Hadd gyűlöljenek, csupán féljenek tőlem! (Suetonius: Vita Caes.)

*Odi profanum vulgus et arceo.* Gyűlölöm az avatatlan csöcseléket és távol tartom. (Horatius Carm. III.)

*O navis, referent in mare te novi Fluctus.* Ó, hajó, a hullámok a tengerbe sodornak el. (Horatius Carm. Ad rem publ.)

*Omnia vincit Amor.* A szerelem mindent legyőz. (Vergilius: X. ecloga 69.)

*O tempora! o mores!* Milyen idők! milyen erkölcsök! (Cicero: Oratio in Catil. in Verrem.)

*Quanta species, cerebrum non habet.* Mekkora alak — ész nélkül. (Phaedrus Vulpes ad personam.)

*Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.* Vajudnak a hegyek és nevetséges egér jó világra. (Horatius: Ars. poet. 139.)



*Post equitem sedet atra Cura.* Sötét gond ül a lovas mögött. (Horatius: *Laus contin.*)

*Procul este, profani!* Avatatlanok, legyetek távol! (Aeneis VI, 258.)

*Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra.* Meddig élsz még vissza türelmünkkel, Catilina? (Cicero: *In Catil.*)

*Quot homines, tot sententiae.* Ahány ember (fej), annyi vélemény.

*Risum teneatis, amici!* Ne nevéssetek, barátaim! (Horatius *Ad Sisones.*)

*Salus populi suprema lex esto!* A nép üdve legyen a legfőbb törvény! (Cicero: *De legibus* 3, 3.)

*Sapienti sat!* A bölcsnek ennyi is elég.

*Si fractus illabatur orbis.*

*Impavidum ferient ruina.* Ha az összetört világ összeomlik, a romok a bátor férfit érik. (Horatius: *Ad Caesarem.*)

*Suum cuique!* Mindenkinek meg kell adni a magáét. (Cicero: *De officiis* 1, 5.)

*Ubi bene, ibi patria.* Ahol jó, ott a haza. Nemzetközi felfogás. (Aristophanes: *Plutos* 1151. sor.)

*Varietas delectat.* A változatosság gyönyörködtet. (Phaedrusnál.)

*Veteres migrate coloni!* Régi lakosok! ti csak hurcolkodjatok el! (Verg. Ecloga IX. 4.)

*Videant consules, ne quid res publica detrimenti capiat.* Vigyázzanak a konzulok, hogy baj ne érje a hazát! (Cicero: Pro Milone 26, 70.)

*Vivitur ex rapto.* Az emberek rablásból élnek. (Ovidius: Metam. libri 4 aetates.)

### Német idézetek.

*Goethe Farkas (1740—1832).*

Tages Arbeit, abends Gäste!  
Sauere Wochen, frohe Feste!  
Sei dein künftig Zauberwort.  
(Der Schatzgräber.)

\*

Kennst du das Land, wo die Zitronen blühen?  
Im dunkeln Laub die Goldorangen glühen?

— — — — —

Dahin  
Möcht' ich mit dir... (Mignon.)

\*

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?  
Es ist der Vater mit seinem Kind. (Erlkönig.)

\*

Die ich rief, die Geister  
Werd' ich nun nicht los.  
(Der Zauberlehrling.)

*Schiller Frigyes (1759—1805).*

Und die Treue ist doch kein leerer Wahn!  
(Bürgschaft.)

Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan,  
der Mohr kann gehen.  
(Verschwörung des Fiesco III. 4.)

*Heine Henriktól († 1856).*

Wenn ich den Namen Ungarn hör,  
Wird mir das deutsche Wams zu enge.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

# K Ö Z M O N D Á S O K

## Latin közmondások.

*A bove maiore discit arare minor.* Ökörtől tanul szántani a tinó.

*Ad Graecas Kalendas.* Soha napján.

*A capite foetet piscis.* Fejtől bűzlik a hal.

*Aquila non captat muscas.* A sas nem fogdos legyet.

*Aurora Musis amica.* A hajnal barátja a múzsáknak.

*Caecus caecum ducit.* Vak vezet világtalant.

*Cessante causa cessat effectus.* Az ok megszűntével a hatás is megszűnik.

*Contra vim mortis, non est medicamen in hortis.* Halál ellen nincs orvosság a kertben.

*Donec eris felix, multos numerabis amicos,*

*Tempora si fuerint nubila, solus eris.* Amíg jól folyik sorod, sok barátod lesz, de ha napod beborul: magadra maradsz.

*Ex ungue leonem.* Karmáról (ismerni meg) az oroszlánt.

*Gutta cavat lapidem.* A csepp is kivájja a követ.

*Historia est magistra vitae.* A történelem az élet mestere.

*Hodie mihi, cras tibi.* Ma nekem, holnap neked.

*In magnis et voluisse sat est.* Nagy dologban az akarat is elég.

*Inter arma silent Musae.* Harc idején hallgatnak a költők.

*Inter duos litigantes tertius gaudet.* Két veszekedő közt a harmadik örül.

*Labor omnia vincit.* A munka minden akadályt legyőz.

*Manus manum lavat.* Kéz kezét mos.

*Naturam expellas furca, tamen usque recurret.*  
A természet akkor is visszatér, ha villával szorod is ki.

*Nobile par fratrum!* Szép kis pár!

*Nosce te ipsum!* Ismerd meg magadat!

*Non me poenitet vixisse.* Nem bánom, hogy éltem.

*Ora et labora!* Imádkozzál és dolgozzál!

*Quod licet Jovi, non licet bovi.* Amit szabad Jupiternek, nem szabad azt az ökörnek.

*Post nubila Phoebus.* Borura derű.

*Repetitio est mater studiorum.* Az ismétlés a tudás anyja.

*Sero venientibus ossa.* A későn jövőknek csont (jár).

*Si tacuisses, philosophus mansisses.* Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna.

*Similis simili gaudet.* A hasonló örül a hasonlónak.

*Sub pondere crescit palma.* Teher alatt növekszik a pálma.

*Unus testis: nullus testis.* Egy tanu nem tanu.

*Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.* Ahol az erő hiányos, ott az akarat is dicséretes.

*Ut sementem feceris, ita metes.* Ahogy vetettél, úgy aratsz.

### Angol közmondások.

*Business is business.* (Ejtsd: Biznisz iz biznisz.)  
Az üzlet — üzlet.

*Time is money.* (Teim iz moni.) Az idő pénz.

## Olasz nyelvű közmondás.

*Se non è vero, è ben trovato.* Ha nem is igaz,  
de találóan van kieszelve.

## Német közmondások.

*Aller Anfang ist schwer.* Minden kezdet nehéz.

*Bete und arbeite!* Imádkozzál és dolgozzál!

*Der Apfel fällt nicht weit von Stamme.* Az alma  
nem esik messze a fájától.

*Der Mensch ist sterblich.* Az ember halandó.

*Eile mit Weile!* Lassan járj, tovább érsz.

*Fleiss bringt Brot, Faulheit Not.* A szorgalom  
kenyeret, a restség nyomort terem.

*Geduld bringt Rosen.* A türelem rózsát terem.

*Hilf dir selbst, so hilft dir Gott.* Segíts magadon  
s az Isten is megsegít.

*Irren ist menschlich.* Tévedni — emberi dolog.

*Jeder ist seines Glückes Schmied.* Kiki maga a  
kovácsa a saját szerencséjének.

*Mensch denkt, Gott lenkt.* Ember tervez, Isten  
végez.

*Mitgefangen — mitgehangen.* Összetartás a bitófáig.

*Nach getaner Arbeit ist gut ruhn.* Munka után édes a pihenés.

*Rast ich, so rost ich.* Ha henyélek — koplalok.

*Unrecht Gut gedeihet nicht.* A jogtalanul szerzett vagyon nem gyarapszik. (Ebül jött, ebül megy.)

*Uebung macht den Meister.* Gyakorlat tesz mesterré.

*Was du heute kannst besorgen, verschiebe nicht auf morgen.* Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.

*Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr.* Amit Jancsi meg nem tanult, azt János már sohase tanulja meg.

*Wenig zu wenig macht viel.* Sok kicsi sokra rug.

*Wer den Pfennig nicht ehrt,  
Ist des Talers nicht wert.* Aki a fillért meg nem becsüli, a koronát nem érdemli.

---



# TARTALOMMUTATÓ

	Oldal
Előszó . . . . .	3
Szólások — szállóigék . . . . .	7
Szállóigeszerű idézetek . . . . .	55
Közmondások . . . . .	74

Országos Széchényi Könyvtár











